

**TESI DOCTORAL**

**JOSEP PLA. *VIATGE A L'AMÈRICA DEL SUD (1957)***

**De les col·laboracions a la revista «DESTINO» al volum  
*En mar* (1971)**

**(VOLUM III APÈNDIXS)**

Autora: Rosa M. Pérez Buendia

Directora de la tesi: Doctora  
M. Josepa Gallofré Virgili

**Doctorat en “Llengua i literatura catalana i estudis teatrals”.**  
**Departament de Filologia Catalana.**  
**Universitat Autònoma de Barcelona.**

**Any 2014**

Montevideo, felum. 58.

46

l'últim mal forep: és necessari que et digui alguna cosa de la marxa del viatge.

A l'arribar per primera vegada a Montevideo, el Sr. Jimenez. Arman m'esperava al port i estigué molt cordial. En el curs del parip que foren em demanà quina era la meua situació econòmica i li vaig dir que tu m'hauria donat 300 dolars en el moment de marxar i que en el moment d'arribar a Montevideo m'hauria gastat 60 en el barco. Aquests 240 dolars foren gastats en viatge mineral, vi, propines, ventar la roba, subscripcions i tota la vida social que es produeix en un barco durant 15 dies de navegació. Arman em digué que havia gastat inusualment poc però que tota la vida social que jo ambell meu ambell 240 dolars com a tota reserva. En donà 100 dolars i em recomanà de guardar els 360 dolars (260 + 100) com a reserva del viatge, de manera que vaig deu dies no tocar-la més que en cas de necessitat extrema.

La meua estada a l'Argentina ha durat gairebé un mes. A l'Argentina, durant aquest temps he gastat 8.000 pesos: 6.000 pesos donats per la casa Quersum i 2.000 pesos donats per el Sr. Triana, ~~com a~~ <sup>com a</sup> tal de R. A. C. amic íntim de Jimenez Arman. Aquesta quantitat no hauria pogut arribar si no hagués estat invitada per Lopez. Claudio, Victoria Ocampo, Javier Cambro, Dr. Devoto i no recordo qui més. A aquesta quantitat hi va inclou el bitllet de Buenos Aires a Montevideo en avió (400 pesos) i el que vaig haver de declarar de beneficis del viatge (250 pesos d'importació sobre beneficis). El consell de l'Argentina a Barcelona em donà per complaure un viatge per simpatis, d'una durada temporal (és dir al meu gust). Ara he com que m'he fet un viatge temporal tenen la meua idea del viatge per simpatis i la temporalitat és doncs als conecients, encara que jo hauria vingut aquí a vendre o comprar i em feren pagar una importació determinada. La meua de la aventura m'he atorgat en que més m'he trobat. Si el consell m'hagués donat el viatge l'abstracció de tempte (90 dies) no hagués hagut de pagar res; em volgué complaure i em partí per la meua. No vaig poder depenar-me a través de Relacions Exteriors, perquè ningú m'hauria, de la meua, era i és a Madrid. Per altra part no vaig poder aprofitar-me de l'invitació oficial d'anar a mar del Plata tot pagat, perquè aquells invitacions foren anul·lades el 1 de gener de suprimir gaster, amb caràcter general.

Si dels 8.000 pesos cobrats es dedueixen els 400 pesos de l'avió a Montevideo i els 250 pesos d'importació i la quantitat que queda reduïda a 7.350 pesos que és el que he gastat. 7.350 pesos <sup>menys</sup> menys de 11.000 pesos de manera que he gastat un promig de 360 ptes diàries - menys del que he gastat en altres viatges.

El Sr. Triana m'ha passat per Montevideo en viatge a Europa el dia 11 del corrent. Fa temps que jo heig donar d'avisar amb el Sr. Triana a Rio i per agra-

el corcete francès. Quan arribar el moment et diré  
et que m'hauria costat els 8 dies de l'Amiquany; això  
faria més mica car perquè aquest país té una moneda  
de fortíssima (1 dolar = 5 pesos) i la vida hi és molt  
cara. Visc en un hotel 50 metres en unitat de la pro-  
tecte de Jimenez Arnan que em volia portar al litoral  
p'algú (25 per dia = 5 dolars = 360 pts diaris venuts per  
domini). Un diplomàtic em ferençal. (No cal dir que  
els 25 per dia em un gran expedient fet per la seva dona  
cas. Si hagui hagut de pagar com ell, hi hagué des-  
xat la dentadura i tota la requinella).

Jimenez Arnan, m'ha donat 500 pesos amiguais,  
que servirán per pagar l'estada aquí a base de 10 dies  
a 35 pesos diaris (350 pesos) i cobrarem 150 pesos per  
afegir als ~~50~~ dolars que tinc per anar al Brasil  
7 tu no arribar el corcete francès fins a Barcelona. 150  
pesos sur 30 dolars U.S.A que afegits als 360 que tinc  
de reserva fan 390 dolars - quantitat que Jimenez  
Arnan considera insuficient. Ja veurem. Si de  
cas, ja telegrafiari.

A Jimenez Arnan, l'he vist només una hora, però  
més a punta de l'ute. Quina vida tan fura aquesta  
gent!

Asser. Suposo que has rebut tots les cartes i calandari  
Luis, si et plau a Sao Paulo, al consolat anglès,  
Resorts a Maria Rosa i a tot, la tan aff

prop

Aquests calendari en un pack d'assa, em  
sembla.

Montevideo, febrer de 1958

Estimat Josep: es necessari que et digui alguna cosa de la marxa del viatge.

En arribar per primera vegada a Montevideo el Sr. Giménez-Arnau m'esperava al port i estigué molt cordial. En el curs del passeig que férem em demanà quina era meva situació econòmica i li vaig dir que m'havies donat 300 dòlars en el moment de marxar i que en el moment d'arribar a Montevideo n'havia gastats 60 en el vaixell. Aquests seixanta dòlars foren gastats en aigua mineral, vi, propines, rentar la roba, subscripcions i tota la vida social que es produeix en un vaixell durant 15 dies de navegació. Arnau em digué que havia gastat irrisòriament poc, però que trobava ridícul que jo anés pel món amb 240 dòlars com a tota reserva. Em donà 100 dòlars i em recomanà de guardar els 340 dòlars (240+100) com a reserva del viatge, de manera que vaig decidir no tocar-los més que en cas de necessitat extrema.

La meva estada a l'Argentina ha durat gairebé un mes. A l'Argentina, durant aquest temps, he gastat 8.000 pesos: 6.000 pesos donats per la casa Queromon i 2.000 pesos donats pel Sr. Triana, corresponsal d'A.B.C., amic íntim de Giménez-Arnau. Aquesta quantitat no hauria pas arribat si no hagués estat invitat per López-Llausàs, Victoria Ocampo, Jesús Cambó, Dr. Devoto i no recordo qui més. En aquesta quantitat, hi va inclòs el bitllet de Buenos Aires a Montevideo en avió (400 pesos) i el que vaig haver de declarar de beneficis del viatge (250 pesos d'impostos sobre beneficis). El cònsol de l'Argentina a Barcelona em donà per complaure'm un visat per simpatia, d'una duració temporània (és a dir, al meu gust). Ara bé: com que ni el fisc ni la policia no tenen la menor idea dels visats per simpatia, i la temporaneïtat es dóna als comerciants, cregueren que jo havia vingut aquí a vendre o comprar i em feren pagar uns impostos determinats. És una de les aventures més estranyes en què mai m'hagi trobat. Si el cònsol m'hagués donat el visat habitual de turista (90 dies), no hauria hagut de pagar res; em volgué complaure i em partí per la meitat. No vaig poder defensar-me a través de Relacions Exteriors, perquè Mugica Laínez de la premsa era i és a Madrid. Per altra part, no vaig poder aprofitar-me de la invitació oficial d'anar a Mar del Plata tot pagat, perquè aquesta invitació fóra anul·lada l'1 de gener per suprimir despeses, amb caràcter general.

Si els 8.000 pesos cobrat es dedueixen els 400 pesos de l'avió a Montevideo i els 250 pesos d'impostos, la quantitat queda reduïda a 7.350 pesos, que és el que he gastat. 7.350 pesos són menys d'11.000 pts., de manera que he gastat una mitjana de 360 pts. Diàries –menys del que he gastat en altres viatges.

El «Conte Biancamano» passarà per Montevideo en viatge a Europa el dia 11 de corrent. Ja saps que jo he d'anar amb el «Biancamano» a Rio, per esperar el «Conte Grande». Quan arribi el moment et diré el que m'hauran costat els 8 dies

d'Uruguai; això serà una mica car, perquè aquest país té una moneda fortíssima (1 dòlar=5 pesos) i la vida hi és molt cara. Visc en un hotel tronadíssim enmig de les protestes de Giménez-Arnau, que em volia portar al Victoria Plaza (25 pesos diaris = 5 dòlars = 360 pts. diàries només per dormir). Els diplomàtics són fenomenals. (No s'hi val a dir que els 25 pesos diaris eren un preu especial fet per la seva bona cara. Si hagués hagut de pagar com ell, m'hauria deixat la dentadura i tota la quincalla).

Giménez-Arnau m'ha donat 500 pesos uruguaians, que serviran per a pagar l'estada aquí a base de 10 dies a 35 pesos diaris (350 pesos) i sobraran 150 pesos per a afegir als dòlars que tinc per a anar al Brasil i tornar amb el «Conte Grande» fins a Barcelona. 150 pesos són 30 dòlars U.S.A., que, afegits als 340 que tinc de reserva, fan 390 dòlars –quantitat que Giménez-Arnau considera insuficient. Ja veurem. Si de cas, ja telegrafiaré.

Giménez-Arnau, l'he vist només unes hores, perquè viu a Punta del Este. Quina vidassa fan aquesta gent!

Adéu. Suposo que has rebut totes les cartes, articles llargs i calendaris. Escriu, si el plau, a São Paulo, al consolat anglès.

Recors a Maria Rosa i a tots. És teu aff.

Josep

Aquests calendaris són un pòquer d'asos, em sembla<sup>14</sup>.

---

<sup>14</sup> Es refereix als retrats del personatges de la secció «Calendario sin fechas» publicats a Destino entre gener i abril de 1958

Rio - 10 - 3 - 58. Jorup; no havent rebut el tele-  
 gramme exposo el article definitivament cancel·lat per  
 dut. No pots tenir idea de la insolència que m'ha  
 produït.  
 He tractat de reproduir el n.º 11 que és el que  
 t'envia. aquest article m'ha costat un munt  
 de feina i he hagut de fer tota la situació de l'Argem  
 me en lo quartel·ler. aquest article s'ha de  
 publicar el dia 22 i el 29 al de la tra Ocean  
 po. Després dona el del Brasil i quan s'igu  
 acabats completars el de l'Empay - si pu  
 et vaig enviar di'nyte passat dia 8. per avia  
 i carta registrada el 2.º article del Brasil. com  
 que ja avisarà a fi de mes, tens original  
 demolir. Et envio un que m'emborronaré el  
 15 amb el linte Santivi et dirà el dia exacte  
 de l'envia de Barcelona. He desaperat i munt de cala i d'alt partit. Fets  
 les reclamacions que he fet han estat inútils.  
 Parats. aff Jorup

46

**Grande Hotel**  
**SÃO FRANCISCO**

Rua Visconde de Inhauma, 95  
 End. Telegr. Modernotels  
 Rio de Janeiro

SELO

He plantejat lo de les  
 cartes a les autoritats postals del  
 país. Un diuen que no son els brasilans  
 els que roben els sellos cars, sino els em-  
 pleats de correus dels països destinataris. Si  
 ho creus així, planteja la qüestió a  
 l'Brasil, ja faré una article per anar al n.º del 12 d'abril.  
 Ja no t'enviaré res més. No puc  
 més. adon. aff Jorup

VIA AÉREA  
 PAR AVION

Mod. 9 A /10.000 - 6/56

Rio, 10 de març de 1958

Josep: no havent rebut el telegrama, suposo els articles definitivament perduts. No pots tenir idea de la molèstia que això m'ha produït.

He tractat de reproduir el nº 11, que és el que t'envio. Aquest article m'havia costat un mes de feina! Hi ha tota la situació de l'Argentina en 10 quartilles. Aquest article s'ha de publicar el dia 22, i el 29 el de la Sra Ocampo. Després dóna els del Brasil i quan siguin acabats completaré els de l'Urugai –si puc. Et vaig enviar dissabte passat dia 8 per avió i carta registrada, el 2n article del Brasil. Com que jo arribaré a fi de mes, tens original de sobres. Et confirmo que m'embarcaré el 15 amb el «Conte». Santini et dirà el dia exacte de l'escala de Barcelona.

Estic desesperat i mort de calor i de fàstic. Totes les reclamacions que he fet han estat inútils.

Records. Aff.

Josep

He plantejat la qüestió de les cartes a les autoritats postals del país. Em diuen que no són els brasilers els qui roben els segells cars, sinó els empleats de correus dels països destinataris. Si ho creus així, planteja la qüestió a Barcelona i a Madrid, per favor.

Suposo que l'afer dels articles queda clar. Tens ara articles per a arribar al número del 12 d'abril. Ja no t'enviaré res més. No puc més. Adéu. Aff.

Josep

Muena - Aires de feim. 49  
 L'è mat froy: l'è curio la  
 carta n. 5.

Digues a la neve nuove que  
 etia be, que fa una cala nio  
 portable, que tot va normal.

Ovni vaig a mar del Platà  
 en el cotxe de Lopez. Klausen.  
 Venre - Victoria Ocampo.

L'invitació que em feu el Council  
 en nom del govern per anar  
 10 dies a mar del Platà tot  
 pagat, queda anulada, com  
 tots los altres, el 1 de gener.

Adem. Suposo que publicaris  
 els articles amb la rapidesa  
 maxima.

Ara et puc dir que després  
 d'aproximadament 10 dies  
 la volta al món, en un  
 barco es va iniciar.

Loti trist, pero la salut  
 molt be.  
 Pasants, froy

Buenos Aires, dijous, 25 de març<sup>15</sup>

Estimat Josep: T'envio la carta n° 5<sup>16</sup>.

Digues a la meva mare que estic bé, que fa una calor insuportable, que tot va normal.

Demà vaig a Mar del Plata en el cotxe de López-Llausàs<sup>17</sup>. Veuré Victoria Ocampo.<sup>18</sup>

La invitació que em féu el cònsol en nom del govern per anar 20 dies a Mar del Plata tot pagat quedà anul·lada, com totes les altres, el 1r de gener.

Adéu. Suposo que publiques els articles amb la rapidesa màxima.

Ara et puc dir que després d'aquest viatge faré la volta al món, en un vaixell escandinau.

Estic trist, però la salut molt bé.

Records.

Josep

---

<sup>15</sup> A *Imatge Josep Pla* aquesta carta està datada el 25 de març de 1958. En aquesta data Pla ja havia acabat el seu viatge per Argentina, Uruguai i Brasil.

<sup>16</sup> Segurament es tracta de "Cartas de la Argentina. Lo que en el fondo se debate: el radicalismo" (15 de febrer de 1958)

<sup>17</sup> Tal com escriu a "Cartas de la Argentina. La provincia de Buenos Aires. Mar del Plata." (8 de març de 1958) Pla realitza un viatge per la provincia d'Argentina fins a Mar del Plata amb López-Llausàs

<sup>18</sup> Veg. "Cartas de la Argentina. La argentinidad. Conversación con Victoria Ocampo (29 de març de 1958)

4.2. Originals manuscripts no publicats. Segons datació de "Cartes a mà", Correspondència de Josep Pla i l'editor Josep Vergés Matas via el recader Facundo de Palafrugell", per Josep C, Vergés (manuscrit)

[1]

[Josep Pla a Josep Vergés] Sao Paulo 24 febrer 58

Sao Paulo 24 febrer 58.  
Ultimat Josep: 2 - envio la  
carta n.º 14. L'afirmació del  
Uruguay està llesta.  
Ara vull enviar a recollir sobre  
el Brasil, país viu i viu, fabulos  
i on es menja pitjor del món!  
Quina pena.  
Ahi anaven « i autu amb  
Vestre Ton i Darling. Darling  
i anyora - és un gran xicot.  
Vestre Ton és un senyoret  
terrible a Tu veuen com a  
calari tot això.  
Fem article per tot el març  
i bon part d'abril. Rio  
és inhospitalable per la calor. Sao  
Paulo és més potable i a la  
nit fa un ~~gran~~ fred.  
Digues a la meua mare que  
està llest.  
Recorts a ~~la~~ Maria Rosa i a tots.  
No he rebut cap anse de rebre  
del article. 14 cartes (amb aques-  
ta) i 7 calendaris.  
Adem. Això és un diuena  
- dia Darling - que fa tu una bona  
Josep.

La jugada de Frondizi  
ha estat genial — espere,  
sense tenir els últims dades  
electorals. Aquest és un  
italià: *fini vi un, furore*.  
Es publicuen les cartes i els  
calendaris? No he vist res  
de de fer dos mesos.

## 4.2.2. [Josep Pla a Josep Vergés] Sao Paulo 27-2-58

Sao Paulo 27-2-58.

Josep: ara ja no t'enviaré cap més article - perquè u. hi ha, u. tot s'ha rebut bé i la censura no ha fet cap animalada - per això a finals d'abril.

No tinc cap notícia, no he vist cap carta ni més del setmanari (que arriba aquí amb un enorme retard) i per tant estic a les capces. Això llevatq és agradable; altre q'embuyador.

Com és possible que no diguis ni una paraula? Jo seré a Rio fins el 15 de març, Hotel San Francisco, Genin - me queto rat d'ell, la Rua Visconde de Iuhaima.

Digues a la meua mare que estic bé.

Pel demés tot va tirant - una mica magre - en comparació no ja amb l'immediat del Brasil, sinó de la situació general.

Adieu. Recals a Maria Rosa i a Tots. Aff

Josep

Joups - el Sr. Rivera,  
de Sao Paulo, que es sus-  
cripçió de destino a  
Sao Paulo, a través de  
Jaciãt Vila, de Sao Paulo,  
i del corresponent a Bar-  
celona del Sr. Vila, limit-  
forens català,  
no ha rebut ni un sol  
exemplar del setmanari  
malgrat haver pagat  
per anticipat un any  
de subscripció. D'això la qüestió

com es possible? No ten-  
hauria manera d'aver-  
glar. Ho demaguida? Crec  
que el Sr. Rivera, que  
pagui la subscripció per  
adelantat hauria dret  
a rebre el paper, de franc  
en cas <sup>de</sup> canvi, i hi ha la corrobor-  
infaliblement.  
adon. Recomi. Aneglar  
avó si el plan. Jous

[Josep Vergés a Josep Pla] 3-3-58 i Radiograma

3/3/58

JOSEP VERGÉS MATAS

Estimat Jorp:

avui he rebut dues cartes a veure  
 data del 24 i 27 de Febrer. Hei havia  
 l'article n.º 14 sobre l'Ungary i l'ar-  
 ticle n.º 15 sobre Miss i el calendari n.º  
 8 sobre el Serpentari de São Paulo.  
 L'último carta teva que jo havia  
 rebut era la n.º 10 (Victòria Ocasmpo)  
 i el darrer calendari el n.º 6.

Ahí deis-te que t'he dit pot  
 de rebre les cartes n.º 11, 12 i 13  
 i el calendari n.º 7. Tot avyó deu

correspondre a Langoy. i' com les aut  
envier? In pas pas desha. ho

Jimenez arnou?

Et possible que l'œuvre et  
reliée par cette alarme. Si es re-  
bis et pour un télégramme.

Il a écrit dans les cartes,  
temps de l'œuvre et de l'œuvre  
et articles. In étrange les tra-  
gic relatés.

Je en dis qui die ami-  
les. Bonheur.

Ben H. / 105

T. 118-200.000  
7-54

Companhia Radiotelegráfica Brasileira  
"VIA RADIOBRAS"

RADIOGRAMAS PARA TODAS AS  
PARTES DO MUNDO

COMUNICAÇÕES DIRETAS COM OS  
PRINCIPAIS CENTROS COMERCIAIS  
NO ESTRANGEIRO



Recebido no RIO DE JANEIRO

Data 12 MAR 1954

N.º 1056  
CATEDRAL RÁDIO

# RADIOGRAMA

Centro Radioteleográfico: Av. Rio Branco, 48 - Rio de Janeiro - Tel. 52-6000

BE19 BARCELONA 41 11 1440 EANEC

LT JOSE PLA HOTEL SAN FRANCISCO RUA  
VISCONDE DE INHAUMA 93-97 RIO DE JANEIRO

ULTIMO ARTICULO RECIBIDO ARGENTINA NUMERO DIEZ  
OCAMPO RECIBIMOS LUEGO ARTICULO NUMERO CATORCE  
URUGUAY Y QUINCE BRASIL CONSIDERO EXTRAVIADOS  
CORREO ARTICULOS ONCE DOCE TRECE RUEGOTE VUELVAS  
ESCRIBIRLOS VIAJE REGRESO

VERGES

CFM 93-97

TELEFONE 526000

PARA QUALQUER INFORMAÇÃO DEBEM APRESENTAR ESTE FORMULÁRIO  
NO ESCRITÓRIO DESTA COMPANHIA.

[Josep Pla a Josep Vergés] Sao Paulo, 5 març 1958

Sao Paulo, 5 març 1958.

Ultimat Josep: la agència població  
 he tingut acció de concèixer al Sr.  
 J. Vila, que té un periòdic bilingüe (cas-  
 tellà - català) i una agència de vintatze.

Aquest senyor demana que li enviis  
 de seguida 50 exemplars setmanals  
 de Destino d'una manera permanent,  
 per vendre als kiosks d'aquí.

Aquests exemplars s'han d'enviar a  
 la: Caixa Postal n.º 6.309,

Sao Paulo. Brasil.

Aquests exemplars seran liquidats im-  
 mediatament i cada setmana per el  
 representant del Sr. J. Vila a Barcelona,

L. Amilio Torrens, Caixa

C. Concepcio Arenal

211. ped. 1.ª

Barcelona.

Enc que pagaria la pena de fer la prova.  
 Ara, la cosa s'han de fer de seguida.  
 Vila ha avisat al seu representant ari-  
 mateix i et vindrà a veure. Dir  
 que cal aprofitar els meus articles.

Jo marxare demà a Rio, per preparar  
 el retorn. M'embarcare el 15. Aniré  
 amb el conte grande a fi de mes.  
 No et puc dir el dia. Però que en  
 vindrà a veure a l'itinerari marítim.  
 una amb el cotxe.

Étic he. Fatigat, però he. La dos mesos  
 i mitj; que no tinc cap notícia de  
 mi.

Aden. i inclou un altre paper.

Reciat Josep

Mi tan sols se hi s'he perdut algun article.

2. envio adjunt una nota del que he rebut de diverses persones durant el viatge =

Entregat per el Sr. Gimenez Arnan a Montevideo -	100 dolars
Primera entrega de l'oficina Guiso -	3.000 pesos
Segona entrega id. id	3.000 pesos
Entrega del Sr. Gimenez Arnan a través del Sr. Vidana.	2.000 pesos
Entrega del Sr. Gimenez Arnan a Montevideo -	500 pesos impagats
Entrega del Sr. Mestre Tou a Sao Paulo	4.000 millesims (40 dolars)

El Sr. Mestre Tou, s'ha portat molt bé sempre que nos s'ha tractat de diners. m'ha convidat a dinar diverses vegades i gràcies a ell, he anat fent en aquest país vari mínim, però quan s'ha parlat de diners ha estat reticent i fred. He desistit.

De la part viatge jo he pagat =

Avis - Buenos Aires - Montevideo 400 pesos  
 Viatge d'anar i venir de Rio 300 millesims  
 a Sao Paulo

Espero que tot acabarí el sobretot perquè si es compleixen els propòsits, en el Conte Grande trobaré a Teris Cambó i ho que venen a Barcelona i em do-  
 naran el que calgui - sospito.  
 Segun Gimenez Arnan el viatge ha estat mal plantejat per ignorancia dels meus en aquests països. El Brasil és un país que els llatins veuen molt malament.  
 Aden. Recorts.

Jorey

La correspondencia en dolars d'aquesta quantitat es la seguent =

Lliureja de Montevideo	— 100	dolars
3.000 pesos argentins a 37	— 216	<del>pesos</del> dolars
500 pesos uruguayos a 5	— 100	dolars
4000 lliures a 100 l.	— 40	dolars
	<u>456</u>	dolars
Rebut a Barcelona	300	dolars
	<u>756</u>	dolars

756 dolars a 60 pts el dolar fan  
45.360 pts.

45.360 pts dividit per el 100 dies  
que haura durat el viatge  
fan 456 pts diaries.

que es menys del que calcularem sem-  
pre per sortir.

En aquesta quantitat li ha incluit  
els 10 dolars del viatge en avio pagat  
per mi, de Buenos. Aires a Montevideo i  
els 9 dolars del viatge de Rio a Sao.  
Paulo i viceversa. Fan divuit dolars  
de manera que el gasto final,  
sera aquest.

	756	dolars
—	18	dolars
	<u>738</u>	dolars.

[Josep Pla a Josep Vergés] Rio 7 de març<sup>1</sup>

Rio 7 de març = ahir vaig arribar de São Paulo i' aquí veles la tercera premeira carta - m'ella dit la tercera segona carta - amb la notícia de la venda de tres cartes i' un calendari. Tots els acceranyes que em promouia el comissari de l'orde del Conte Grande s'han confirmat. Robben primer els sellos de las cartes i' quan la carta es una unica pasada l'obren per veure el que suposen que hi ha a dins - que es el que sorpito que ha parat, ls articles feien referenci a l'Argentina i' ls altres dos a l'Uruguay. Foren tots tres cartes importats al Correio central de Rio de Janeiro. El calendari que falta es el del carnaval carioca - que era un magnific calendari. Me' haunies de dir si les teues noticies coincideixen amb les meues i' això ho veuràs en els sellos de ls cartes. Cosa curiosa = las cartes pasades a São Paulo han arribat; ls de Rio s'han perdut. Això indica - aquest petit detall - la diferencia de ciutats. Rio es un relajo. Buen els tres articles que m'hanen donat mes; feien d'aquesta serie. Ull' havia l'explicacio de la situacio economica de l'Argentina - que em costa tan de fer - un article de sobre Uruntides i' un article sobre la politica uruguayana en relacio amb la familia Batlle. Heun de foliar una solucio per no perdre l'orde cronologic i' la continuïtat. Amb els dos articles

<sup>1</sup> Original incomplet

[Josep Pla a Josep Vergés] Rio 13-3-58

Rio 13-3-58-

Josap: demagüida de rebre la Tera del 3, rebu-  
da el 7, vaig contestarls adjuntant el 2<sup>o</sup> article  
del Franil i proposant una solució per el desent-  
de la perduda de les cartes.

El diàleg del dia 10, vaig enviar-te l'article n<sup>o</sup>  
11, sobre l'Argentina escrit novament, de cap a  
cap. Espero que a hores d'ara hauras rebut les  
dues cartes. Si la carta n<sup>o</sup> 11, (versió 2<sup>a</sup>) no  
s'ha perdut, s'entem salvats perquè els meus calen-  
son els següents =

13	gener	- art n <sup>o</sup> 1	- viatge
25	gener	- art n <sup>o</sup> 2	- viatge
1	febrer	- art. n <sup>o</sup> 3	- Argentina
9	febrer	- art n <sup>o</sup> 4	Argentina
15	febrer	- art n <sup>o</sup> 5	Argentina
22	febrer	- art n <sup>o</sup> 6	Argentina
1	març	- art n <sup>o</sup> 7	Argentina
8	març	- art n <sup>o</sup> 8	Argentina
15	març	- art n <sup>o</sup> 9	Argentina
22	març	- art n <sup>o</sup> 10	Argentina
29	març	- art n <sup>o</sup> 11	arg. novament amb i omisió

Vaig proposar-te així mateix que l'article n<sup>o</sup> 10  
(o camps) parli a més el n<sup>o</sup> 11 i el n<sup>o</sup> 11 (no-  
vament escrit i escrit es publicari el 22 de març  
o sigui la setmana entrant - donada la data d'a-  
questa carta.

mentrestant, jo durant el viatge recolliré  
els dos articles perduts de l'Uruguay (si ve es  
possible) i com que arribaré a Barcelona a pro-  
ximament el 29 de març, la cronologia no  
s'interrompirà ara bé; si no pots recollir els  
articles de l'Uruguay donarem els del Franil i quan  
s'acabin acabat els de l'Uruguay, hi tindrà dos del  
Franil i a d'arrivar l'en donaré al menys tres  
d'altres.

amb tot vaig rebre el cablegrama. El contesto  
amb aquesta carta i hi afegixo el present inlan-  
tan.

Et demano per favor d'enviar-me un Dakar =  
Pla - Lenta franca - Dakar =

Si ent si has rebut el segon article del Franil  
l'once de l'Argentina i la present carta.  
Les últimes articles han estat enviats registrats.  
Si aquesta també s'ha perdut, la designació serà  
total. Et envio un fa tanta per, que abans  
aquesta carta amb un autenti paric.

adem: Recint Josep

[Josep Vergés a Josep Pla] Barcelona 17-3-58<sup>2</sup>

JOSEP VERGÉS MATAS

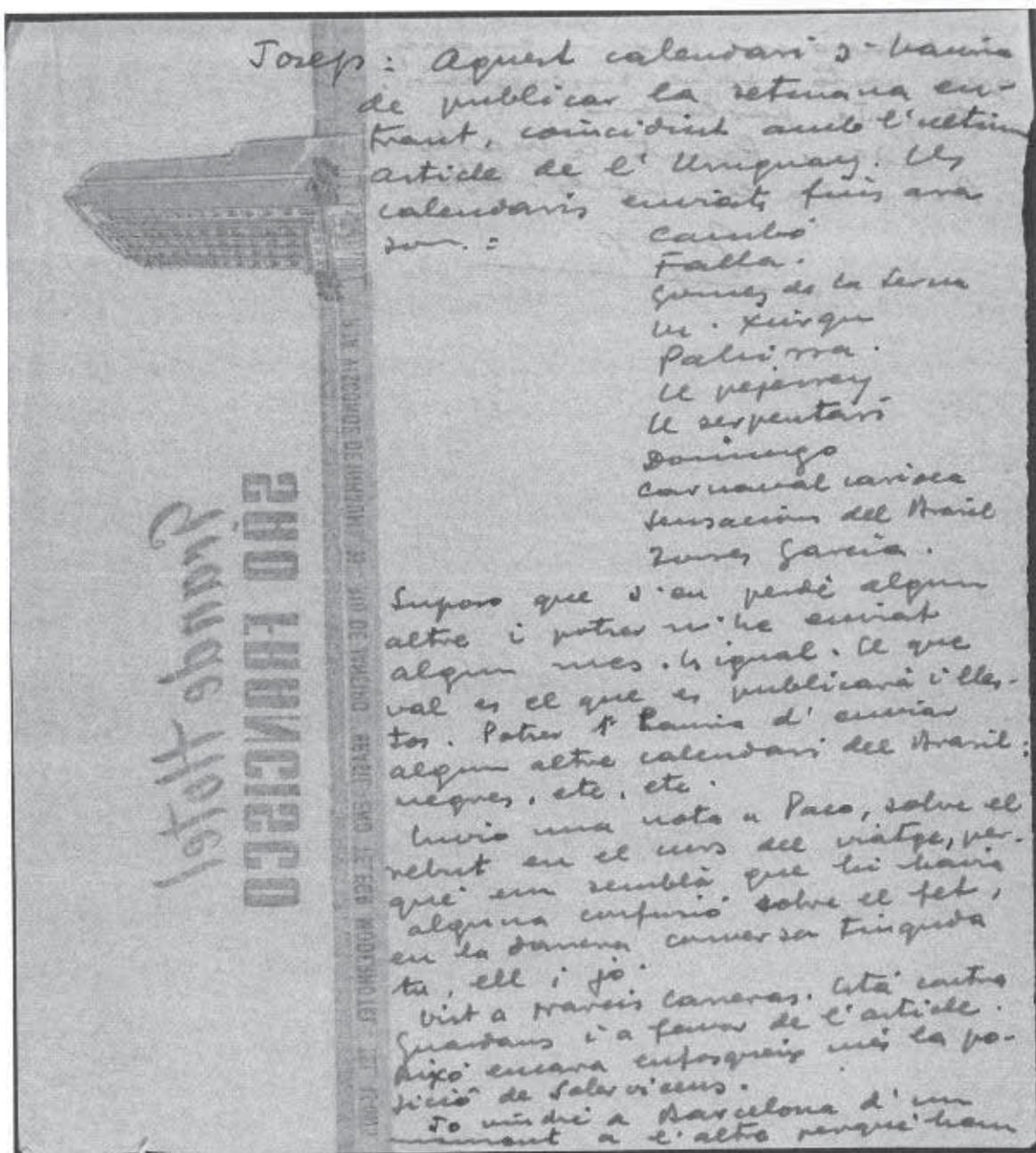
Barcelona 17/3/58

Estimat Josep:

Tot està com pume aquesta  
 segada. He rebut la segona versió  
 de l'article i'argentina i dues corts  
 del Brasil.

Aquesta setmana publicaré la  
 carta n: 10 (economia) i la setmana  
 que ve la n: 11 (Plaure). Com  
 que tu arribes a Barcelona el vintena-  
 dia dia 25, m'has tornat a escriure  
 els dos articles que falten de Uruguay  
 i'argentina. Podrien seguir

<sup>2</sup> Original manuscrit incomplet

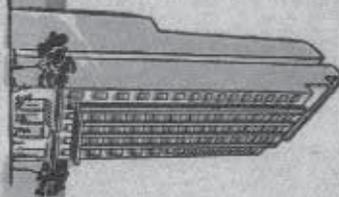
[Josep Pla a Josep Vergés] Sense encapçalament<sup>3</sup>

<sup>3</sup> Probablement aquesta carta és del 12 d'abril de 1958 ja que Pla l'últim article de l'Uruguay - «Cartas del Uruguay. Panoramas y perspectivas generales y nacionales»- va ser publicat el 19 d'abril de 1958.

de reduções nos preços, alguns encargos  
que porte, sobre subscrições,  
etc. Já pararam.

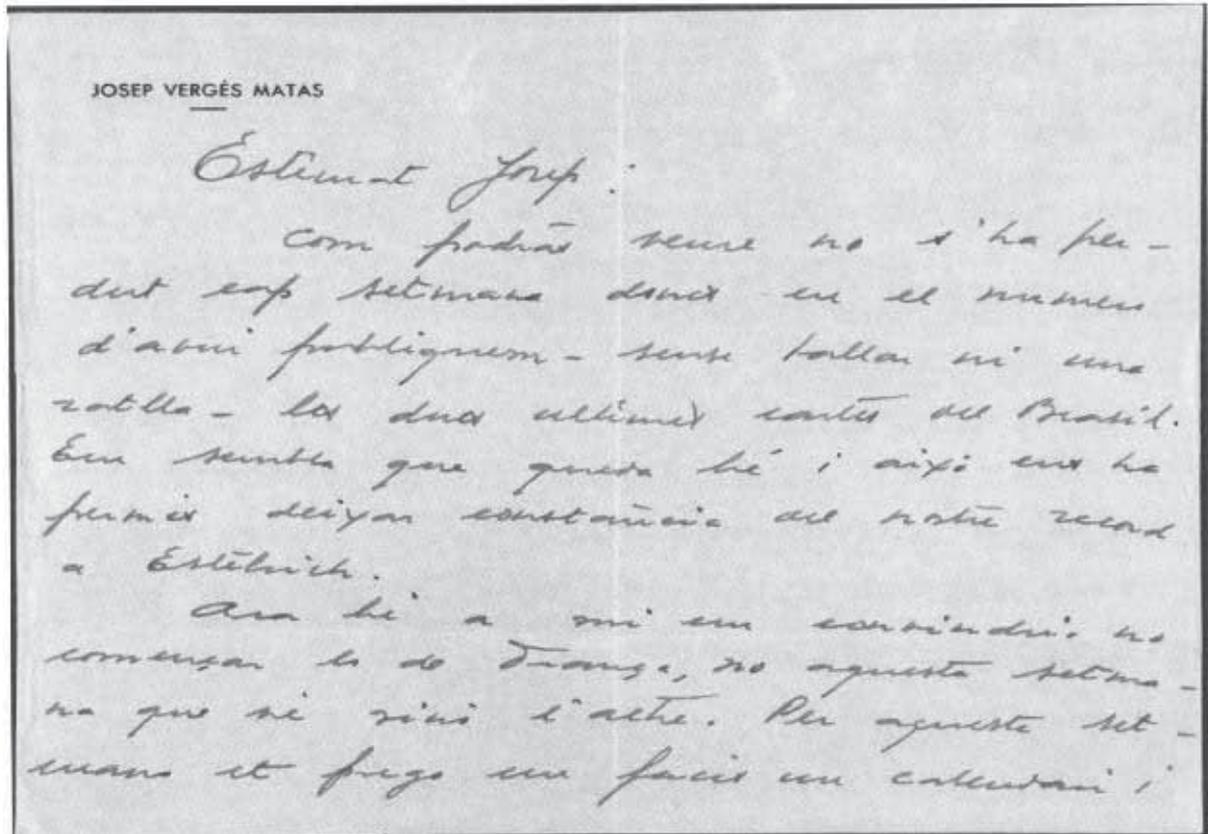
Adem. Recato a Maria  
Rosa e a los uois. aff

Josep



RUA VISCONDE DE INHUMA, 95 - RIO DE JANEIRO - BRASIL - END. TELEGR. MODERNOTEL - TEL. 43-9075

# Grande Hotel SÃO FRANCISCO

[Josep Vergés a Josep Pla] Sense encapçalament<sup>4</sup>

<sup>4</sup> Probablement aquesta carta és del 5 de juliol de 1958, data en què es publiquen els darrers articles del Brasil als qual fa referència Vergés.

l'envoia el diumars. El calendari hau-  
ria de fer la roba sempre locals o de con-  
suetud general (necessari, calors, etc) son amb  
calendari de tot segun que la gent reclama  
amb insistencia. Esper el calendari, diumars.

La direcció de Darling

Donald Darling

Rua Sete de abril 266 - 13<sup>o</sup>

caixa Postal 846

Sao Paulo

Sento la de Ganiquet que me sabia.  
probaltes a fi de mes amirreu a  
Palauis però esper que fa amb el meu  
obant.

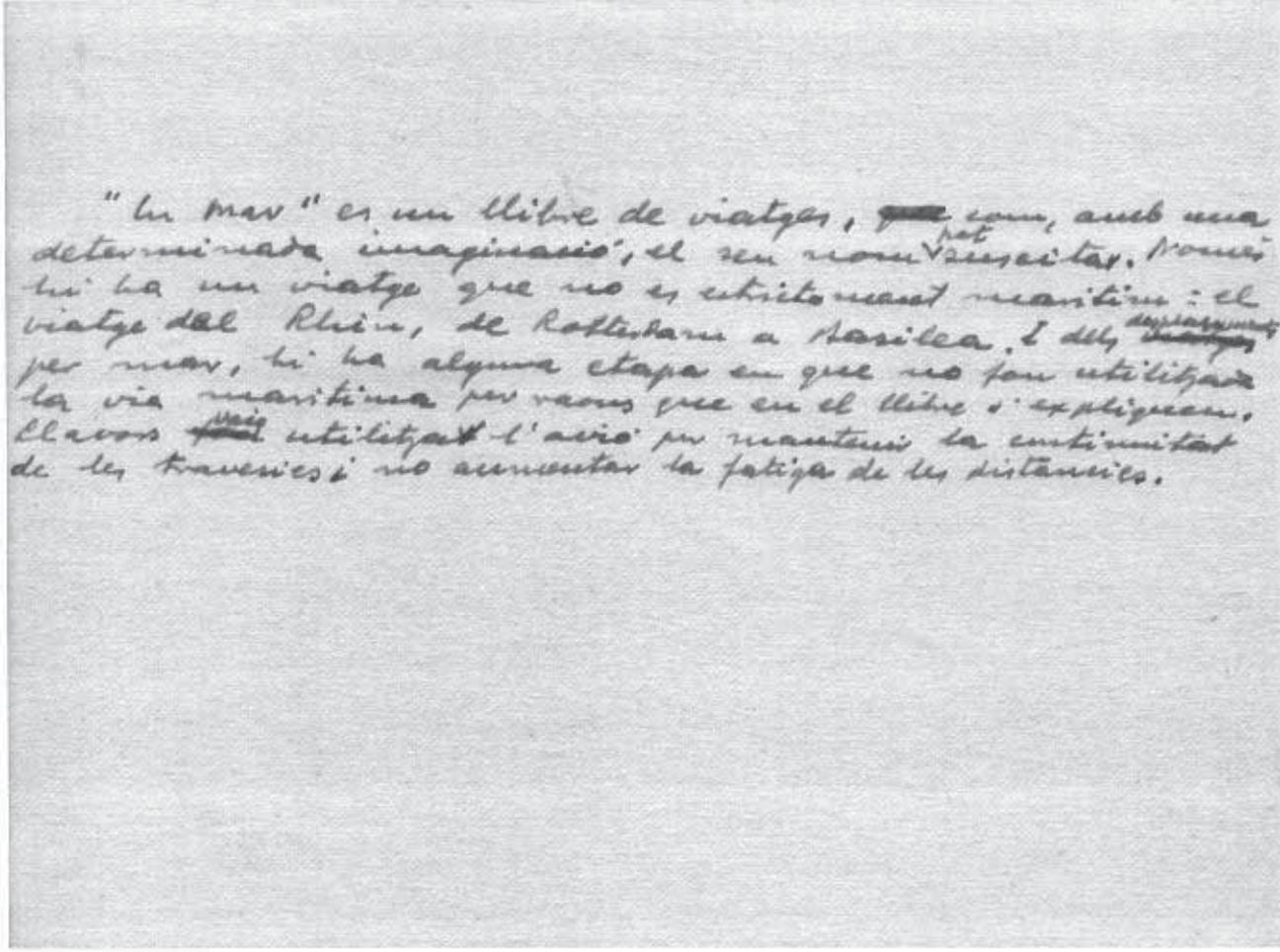
adieu, o/f.

1/25

## **5. Mostra d'originals manuscrits de *En mar***

## 5.1. Pròleg

[Josep Pla, *En mar (un llibre de viatges)*. Manuscrit original, pròleg. Fundació Josep Pla, col·lecció Josep Vergés]



"En mar" es un llibre de viatges, ~~que~~ <sup>pot</sup> com, amb una determinada imaginació, el seu nom ~~veuria~~. <sup>Proveï</sup> hi ha un viatge que no es ubirita ~~marítim~~ marítim: el viatge del Rin, de Rotterdam a Basilea. I ~~del~~ <sup>després</sup> ~~del~~ <sup>del</sup> per mar, hi ha alguna etapa en que no fou utilitzada la via marítima per vaus ~~que~~ en el llibre s'expliquen. <sup>llavors</sup> ~~llavors~~ <sup>utilitzant</sup> ~~utilitzant~~ l'avió per mantenir la continuïtat de les trajectes i no augmentar la fatiga de les distàncies.

## 5.2. Viatge a l'Amèrica del Sud (1957)

### 5.2.1. Dietari "En mar" (dies 21, 22, 23, 24, 25, 26 i 27 de desembre)

[Josep Pla, *En mar (un llibre de viatges)*. Original manuscrit, p.70, Fundació Josep Pla, col·lecció Josep Vergés]

Quan es tracta <sup>en 1957</sup> de fer un viatge informatiu a la part atlàntica de l'Amèrica del sud, només calia posar una condició: viatjar d'acord i tornada en un transatlàntic italià del qual que entravi en aeri, els desplaçaments aeri, sempre m'han agradat i m'ha tingut mai cap suspensió respecte d'aquels viatges. He fet mils i mils kilòmetres en aeri; no he tingut mai cap altre buit, tot ha estat d'alguna cosa, net, agradable. Així, m'ha confirmat en el meu racionalisme de les viatges, la del procés va per bé: un aspecte deseguit, a més, però que és el que no canvia, en aquest viatge, un dia o l'altre? El que en tot cas personalment se sol tenir per a més a més la lectura d'una obra extensa - els viatges aeri tenen un interès molt limitat, en canvi, aquells habent una marítima, tan lenta, són ideals per veure, desmar, començar, per llegir, per respirar i fins i tot per treballar, dels barcos, els italians no tenen rival, perquè tenen una tradició d'hospitalitat, de confort, d'ordre, de qualitat, la bona marítima, és molt apreciada. No cal insistir perquè es tracti d'una gloriolitat.

El 21 de desembre de 1957, el "Conte Grande", era fondejat a l'estació marítima de Barcelona, a les sis de la tarda, per Vergés, un transport (amb l'equipatge), el seu fill gran, que també es diu Torop, i el fotògraf Di'neas, fins a la porta de l'abandona. Fem les practiques habituals. Vergés, pregunto al "Conte Grande", en el gran vestibul del vaixell, el Dr. Santini, director, a Barcelona del "Seamans", em presenta al comandant Rossi, un home breu, fort, potent, nerviós, de mitja edat, que em diu acusat de mi:

- Farem un viatge molt divertit... Verrà...

Sento pel voltant parlar garrós. Agradable. Tota la tanta de la cabina 43 - que vivia el meu estatge - tota el volum (vermell) de les "Poesies Completes" de Torop Carrer, que avui ha sortit. Sorpresa agradable. L'han deixat la meua i el sempre Torop Cruzat, que han vingut a acomiadar, me que potes de gust a la feina se n'han anat abans de la meua arribada. Vergés, amb Vergés, i el seu nen, di's vaguem per el transatlàntic. El petit - que més aviat es esquin i callat - tot li fa el curs. No ha pot de mirar - està acompanyat, en dos curius, meus, de marítims, que tenen una forma petit i blanc i encantat. Després, tornats al vestibul, Di'neas, fa unes fotos dels parents. Els fotografien, són terribles. No parlen mai. En un moment d'altre moment, l'altre, sí:

- La mare e in partença...  
i no hi ha més venes que acomiadar. Els acompanyo fins a l'escala. Acabada l'operació veig a la torera de l'estació marítima diverses persones que han arribat tard per pagar a les d'elles. El dit queixo alguns familiars i amics. Els dic aleshores gesticulant la distància de fer, per la distància de fer, les curules de marítims paraula.

El "Conte Grande", sap, la balaustra es considerable - 25.000 tones de desplaçament - i la marítima, es produeix d'una marítima enganyada. Son les veus del vespre. L'illuminat a girar, el vaixell fa una replacada fascinadora. Les llums del port, son pobres. La il·luminació de Barcelona, fa, tanca els dos, meus, veient una gran i atenta. El far de Montjuïc, <sup>està</sup> tan bonic i rabiós. És l'única cosa que la terra ens ens

d'una certa virtualitat.

Deixat el far del llobregat per la papa, davant de la nit opaca i esponjosa, em sento fatigat, una de les coses més fàcils de fer, en els trarallats, és el menjar. Hi demanem una sopa, uns tallats de peix matge i, per una copes de claret. La unió fàcil amb el vi aïllat - sovint agraït - de la terra - la gravetat i la salubritat del vi italià és saludable. La cabina, en delícia d'algues horitzontals, és considerable.

2 de desembre, en mar.

El mar va navegant cap al sud, el mar va cantant en una calma paradisíaca i de vegades, a l'hivern, en el mar de...  
varem fer dies de bon temps, totalment inimaginables. Sembla el cap de gata i dues de la tarda, que veig sota una nuvolada mansueta, esquitxada de sol, la calma és clara i el vaixell camina en una aparença inusual, com a si estés en la regularitat de les magnífiques. Fa un dia més, de relats de color fosc, d'una dolça humilitat, bona, apassionada.

A les dotze de la nit, navegant les aigües de l'estret de...  
tan, sent una gran aprenença de veure, els solsets petits, que a vegades presenten els llums de març molt espessos de març...  
els petroliers, com sempre, naveguen a la màxima velocitat possible, amb els llums del pont de manera més apagats i els de ponent, vivim uns, les famols de batar i cotilla, ~~sempre~~ formen sobre l'aigua, una estela verda o roja, que s'arrosta, té un...  
El trarallat no ha apagat cap llum. Veig la silueta del comandant Ross, atant, una mica curvat, a l'entorn del pont, sota una estela verda o roja, que s'arrosta, té un...  
llargues dels petroliers, entenc una moment en la nit llarga, va i veu combinada. El vent del sud - de l'Àfrica - es petit, però tenaç i pesat. Els llums de cent, es mouen, una estela sobre el mar, després, molt més viciós, de de sauger, la tibia del cor.

23 de desembre - Lisboa, -

Navegant el cap de Sant vicenç, a primera hora del matí, em desparto el capiciny del "Lento G-mede". S'acumula, de poca, el vent i el mar de nord-est i la gran irregularitat de les llargues i amples, oscil·la, ablastigues. El temps normal a mesura que avancem cap al nord, el dia es tanca i es fa molt opac. Fluvioquiza. Les gotes de pluja sobre el mar: aspecte total inusual. Sobre la costa portuguesa, que continuem, es veuen les nuvolades i audaces de l'Atlàntic nord, que em fan recordar els cels d'Anglaterra i d'Holanda.

Plauent diu (els seus, de Portugal) em trobem davant de l'estuari del Tejo, la pràctica. Apareixen a l'esquerra les roques de color de plata oxidada - i Estail, com a través d'un vidre mullat. Una mica més al nord, les muntanyes de Cintra, aguanten una concentració de núvols foscos, més grossa que l'ordinari de vegades - un moment - sent una cella de sol, que embeina la nostra terra dels pins, el mar vell dels turcats, les blancs blancs dels cascals. Paisatge opac, vit, d'una anglosaxona més més anacònic, però molt bon iunitat.

El vaixell, va nitant, iestament, en l'estuari. Puja al pont de dalt i un tuba veu una topa de paratges armats de màquina, fotografies, dels estils models, desposats a fotografar tot el que es veu presentant. Hi ha gent que porta màquines, que semblen ametralladores. Un inginyer més, en porta una que amb un tub negre que

sembla l'últim casquet que s'ha produït en el mercat, és una cosa com un rebrotje més en la llum i la distorsió. Una segona dia, amb un abarable accent brasiler que les fotos es fan, per més tard recordar. I ara / Una foto, una llegada vint, ja no es veu mai mai. Si és una foto sense gust, no se sap mai d'on és. Si hi ha gust, el gràfic que conta, fa laborar. Totes que aquestes segones de les fotografies, es fan inevitablement revelar les fotografies als estats units. Cada imatge és certa més vell de la cara. La clau: la fotografia es realment així: una de, para superfície una manera de passar l'eterna, molt cara, la aquesta gran sortida dels fotografes davant de història, ha resultat, però, que la tarda no s'ha presentat. La tarda ha estat deliciosa, però la llum no s'ha presentat. Que hi faran? Un altre dia... un demà, si els unius dies bons per la fotografia, no són els més desagradables.

Para la terra de vellam i els Jeronims, la gran explanada davant del gran univers apaisat i blanquinos, és molt elegant. Els xafres del cementiri d'os Placoves, fan una tala vista sobre l'urbanització apinyada, pista de la el riu, la ciutat de Lisboa és d'una bellesa extraordinària. Tanque un pregunta el mateix i com es possible que amb aquest aspecte de aquest país no hagi tingut una pintura viva, autèntica i real? A part de això, marciala d'atancar a l'afectació marítima, instantant interromp el riu, les velles de les bancanes, de sola de vell de pipa, el moviment del port, els fons, boats que van i venen d'una riba a l'altra, la prodigiosa ciutat. Naixó a terra on totes diuenes accions que amb una paciència inaplicable en esperaven.

Amb els cotxes - els cotxes enfilats sempre donen la sensació d'anar a un autòmat - anem a prendre una copa a l'heim, queda de l'infant bon lúgny, al domicili del meu germà. Llarga emensa. Saipai, vint parreig per la boia, desde l'aeròdon al riu de pas. Naixid considerable. Pheja l'últim: desegare, en forma de xafes sorolls, el color gris, opac, de la ciutat. Els colors italians - els oves, els viues, els sorats - tan presentat submergit en el general. Amb el viues, el centre de Lisboa ha entrat en una expressió de passió humana de diferents colors, a causa de l'arribada, de la, conques, nadalengues, deperi del moment, perat, a Pontal, de l'avenida de la llibertat, de l'antiquari, de la, la via d'oro, fa una ~~cosa~~ efete escullosa molt. Els operadors son potes una mica arcaics, però son molt brillants. ~~deperi~~ Peruen un whisky a l'"English Bar", el deliciós, obscur, establement de la Naixa, que ha frequentat tant, en les meves estades. Finalment un acompanyar a bord i ~~son~~ quedem estesos de tornar, no, a tornar un dia o l'altre.

Sapo amb una certa força frontal. Muegada la terra, el "contingent", salpa a les non. Muegada la terra, mes agafa el vent i el meu rictus en popa i el balanç es llarg. Els milers de tones de desplaçament no son res per a tot que la gran balana no tingui la mateixa mobilitat que una bola de nou. El moviment - tan normal - ha ~~una~~ produït en el bar, una salut total. No es torna ~~ningu~~ escullos. La gran partida de poker s'ha esvat. El bar, la sensació allargada, es fina i abarable.



Avia el "L'acte final". Un vesper que ens trobem amb  
Frumet i que - acompanyem - després d'una hora, després d'una  
"madrugada" i Casablanca. Després ens veiem de prop i  
moment de punt de començament i veure la ciutat  
de veig. Ullada magnífica, un petit port, d'una fabu-  
losa claredat.

Mentrestant, del setè han tret l'altre i la barbeta, han fet un  
petit estab, apareixen uns missis i' aspecte típic i moltan  
calor i a la una comença el ball. No tinc pas prou temps  
per quedar-me. Els missis tenen un aspecte típic, però han  
fet una estrada de instal·lació impecablement d'un volum so-  
lar. Els viatges - de tot dos sexes - han algú automàticament  
de les cabines que ocupaven i s'han posat a ballar. La noia  
tènica, sembla benidant: el copan ha estat espectacular, la missa  
adifinant, els excel·lents alcohol del bar, han il·luminat els  
ulls i alguns narros, a la cabina - hi està bé. La d'itè-  
es agradable; el llum per llum admirablement posat. El "Be-  
fari de Kappa, no es pas, precisament, una lectura catalu-  
ca. Romantisme frustat d'aguent complet. Nou, para-  
d'ell. Es incapa table, aspiant.

L'immensitat de l'espai balneari, el soroll dels, els  
nyes, vegetal dels motors incita a una endorricament  
ràpid. Lento vagament el ríngol-ríngol del ball alternat  
amb les explosions del metall. En aguent, gans savors, els  
aliments farestres, un potser especios - per el meu gust, es  
clar. Com es el mar?

Dia 25 - En mar. Nadal.

Ofici retornem a la terra, ens trobem sota la porta d'Àfrica  
a dos quants de dotze, ens trobem sota la porta d'Àfrica  
i l'illa caràctera de les palmas. L'illa es perfecta ment  
i s'illa, neptida, volcànica. Aquesta aparició produeix un  
moment de seriositat entre les persones activades a la gan-  
desa i que prenen el sol en els llargs corredors laterals.  
Dinar de Nadal. Com menja, sense menjar, la gent! La salut!  
L'aire del mar fa venir gana i al cap de tres o quatre  
d'aire de navegació tot hom desova espiosament, quins mo-  
des d'atacar! Hancut estat sempre una menjada molt  
necari, el fenomen una deixa aturat. Torpido que en aguent  
general voracitat, hi entra per molt, la falta de diaris i  
de notícies. El butlletí de bon, no hi porta les notícies  
bones, que son aquelles que de la mateixa manera que  
arrives a un vass: descançament, recollat dels partits  
de foot-ball, curules dels alpinas, l'avis que ha arribat  
amb els monts, compossent, el divorci d'alguna vedette  
mipartant. Tots aquests i altres desgracies, potes apeta a la  
persona que les lleges si hi ha algun interès personal: si  
aguent interès no existes, no moron ni la manna si'bra  
estada: cap. El noticij efica, que pot fer un mixat sobre una  
estada de l'orige. Cap. El butlletí no conté mai cap notícia  
política, ni acord mica, ni les col·laboracions de la ra, ni sobre  
la situació social. Aquests notícies, descaçats, fane perdre el  
son i la gana, les altres, les desgracies de sang, no fan ni  
fet ni calor, son d'una insensibilitat total, les altres, el  
passat per ve, que es el que té una importància decisiva en  
aquests viatges, sota, mentes dona la navegació, en un est  
molt semblant a la felicitat: es menjar sobre un espai molt  
reduit i abordable, es troba momentàniament i colat i tran-  
quil·litat. Menjar, ben i don a pleat. L'Atlàntic sent es aquests

ment el costat de l'atlàntic nord, tota la francesca - o gairabé - són peixos i generalment en movils. És una vida de cacanya.

En el "boute grande" c'hi ha més que d'una abundància d'activitat. Hi ha primer, el petit depinier que successivament fa a la mar, a la vela, tant de bon i d'individual a l'altre, que es pot veure a qualsevol hora on es trobi l'altre. Mat. a dos quarts d'una, de mar - tres platys o quatre, a la carta, a discurse. A les cinc, sempre en el te amb platys. A dos quarts de vuit, amb tot el mar que es pot trobar a les millors taules d'acció pública, i certament, a la casa del "boute grande", hi ha una concentració de vius i de la vida - del moviment, de l'harmonia, de l'alta triple - de magnífica categoria. El clivert, es potia veure indolent i letargat. El café, es abunda i viu. No es marí d'una tassa. Al bar, les begudes són de primer ordre i molt barates, propi a quatre marcadors, en els bars, tenen una franquícia avorallada.

La gamma de la gent, presenta un aspecte divertit, gran tant observa que hi ha panotges que després d'haver fet un diccionari copios, després del tornatge, la fruita i els dolços - com hi havia un excelent pastisseria genovès - i surporta, a la cabina una cosa per rebrejar. Dues panes, una banana, uns dolços... És una espècie d'apoteosi alimentària que no se pot ni evitar ni es ganes bastes.

L'aire de mar, tan saludable, la vida autèntica, l'abundància de l'ali-mentació, fa que els costums es relaxin una mica, sempre hi ha una certa insinuada resignació de sempre - canals, vidres, o solters - que es demanden una mica i enten en una poca etapa de romanticisme més que anterior, evocant, mentre el vaixell va lliscant sobre l'aigua, la tant natural! les fites i els fons del "boute grande", barret apertor i ull, que va entrant, tantament en la calma, tan vist les coses que després passen.

Conegut, al bar, Albert inevitablement, de la família del marítim nou, tant més per tant, de Rosaris de Santa Fe - ella emigració mallorquina de Filadelfia - veient amb Rapiera solters, de Hilba, Baquer, molt ric, que es para la vida tant ginecologia seriosa, conciliant, se de vola i amb la presència de la pròpia, decisiva, salut personal. Veig generalment al País Ric i a París: un d'aquells argentins que novell, pater vivit a Europa - en la gran etapa de la vida dels d'unes, examples de la gran esposa dels argentinés de París. Conyic vagament Barcelona: una para d'altres comens, sobrietat de Santiago Barcelo - del qual apreciava la saviesa i la profunditat - i d'una, sempre, de les quals sembla tenir un veient agradable. Per desgracia, els contactes amb aquest veient estan sempre tant a una solter i absent, provocant per soltes descomposicions dels seus costums, i l'interès de les quals, no sembla pas extraordinari.

Mentemant una fa conyixer un grup de la societat rica de Buenos Aires, d'un valor biològic impressionable.

Dieu 26 - En mar.

Dieu intent, veient pertot, horitzons llargs, manes de movils, un moviment, amb alguna clarificació, barrejats, cam una potellada passavolent. En les O.C. de la Paeria de la mar, tota aquest feroz, massa solides per una cosa tan



de l'Àfrica del sud, i ara veiem el mar de l'Índia i el canal de Suez.

**Dia 21. Dakar.**

La mitjana anual, molt irregularment, contacta amb la platja de Dakar. El "L'Éclair" i "Le Soleil" són els dos diaris principals, però el primer és de gran qualitat. El port, que cal visitar, és molt bonic i molt modern, amb un gran muelle i un gran edifici de l'administració. El mar és molt bonic i molt tranquil, amb un gran nombre de peixos i un gran nombre de ocells.

En el centre de l'Àfrica del sud, i ara veiem el mar de l'Índia i el canal de Suez. La ciutat de Dakar, amb una població de 150.000 habitants, és una ciutat moderna i amb un gran nombre de edificis moderns. El port és molt bonic i molt modern, amb un gran muelle i un gran edifici de l'administració. El mar és molt bonic i molt tranquil, amb un gran nombre de peixos i un gran nombre de ocells.

La ciutat de Dakar és una ciutat moderna i amb un gran nombre de edificis moderns. El port és molt bonic i molt modern, amb un gran muelle i un gran edifici de l'administració. El mar és molt bonic i molt tranquil, amb un gran nombre de peixos i un gran nombre de ocells.

Després de Dakar, veiem el mar de l'Índia i el canal de Suez.





## 5.2.2. (Dia 2 de gener. En mar)

[Josep Pla, *En mar (un llibre de viatges)*. Original manuscrit, p.90, Fundació Josep Pla, col·lecció Josep Vergés]

Reciproc, patiu més d'una nit, però el "lente grande" sal-  
pà obtingut al seu honor inflexible.

Dia 2 de gener. En mar.

Vida normal - vell div vida normal <sup>agut</sup> Transatlàntic - un-  
jar, passejar, llegir (no gaire), contemplar el mar, torrar,  
ben fa l'efecte, però que la gent comença d'estar saturada  
d'aquesta vida: de l'abundància abundantíssima de mar,  
var el mar, d'aprofitar les oportunitats, passades, que s'han  
tingut en aquesta campanya, seria agradable. Tot ten-  
després a la fatiga i a l'oblit, la realitat, l'insomni,  
majoria de passatgers d'aquest vaixell, no fan més  
que dormir, la mar a la cabina i de debò dormen a les  
gondoles del port, fent el abanell davant de l'espina i  
de la cort que va passant, la mar marxa com una  
alta, certament, de mar, però fent les preguntes habituals  
a la gent, fa l'efecte com si transpassin el cervell atre-  
nat. La sensació és nul·la, no més res, es com si  
es trobarin en un estat de beatitud vegetal. L'únic lloc  
d'activació que hi ha en el Transatlàntic, és el bar. Deu-  
gats - un o altre - agafa una disjeta i moderada portina  
- la gent de societat, no pot, en públic, anar a un  
i clowns europea, europea, bla-bla... Però això és  
més d'instint que la immobilitat vegetal sistemàtica.

El "lente grande", seguix el fil de la cort bran-  
llera, una mica més lluny. S'empata, sent un cap i  
el baro acosta que s'acosta al litoral; altre vegetal  
desapareix en una galleda i el cort queda dife-  
renciat i sembla naufragat entre cel i aigua. Res agra-  
daria de sentir aquesta cort tan diversa - però en  
sembla que no la podrà sentir mai. El mar  
de cos, fascinador, que hi ha en aquest mar és  
falsament. Però tot arriba tant - quan el amestell  
fa un salt - com si en la balança, la cort del  
bril deseguit, sent, deseguit, fug... Quan esta can-  
bla molt saltant, quan fug es d'instint en l'espina. A-  
questa variació acosta el mar i el mar per aquest  
país personal i que pot ja no forma part de la mar  
escala de valor. Arriba a aquest país a setanta un any,  
tanta tant.

El "lente grande", no porta pas emigració en el sentit au-  
tònom - o molt pass. hi ha interès més  
ti's de la tercera classe que el de primera. Inanitat  
el bar de tercera classe que la societat. La majoria  
de passatgers de tercera són italians residents en gran  
part a l'Argentina - i d'altres dispersats per tot am-  
d'Amèrica austral. Tot tenen diners però viatgen en  
tercera perquè de cada dos, un, fa cosa d'avar. Sense agra-  
daria de primera classe, o sigui avar. Sense agra-  
daria de primera, la benlloc no hauria arribat amb la  
parís - barica, la benlloc no hauria arribat amb la  
és abusable. Tenen un gran sentit de la família  
i del clon. Encara és més admissible. Ara - 5 anys -  
ven a l'italiana. Augment el seu públic, el seu ambient  
el viatge a l'italiana. Augment el seu públic, el seu ambient  
infantil, la família, de avar. Però avar, avar, avar  
agrada, parasta mítica: Italia! Italia! Un d'ells  
amb dir que és italià per el que en el nostre país avar  
nem els veients de les forces - les forces més amb la  
viena, la un home de l'illa d'Alba - que veia - i que ven



### 5.2.3. Santos, 5 de gener

[Josep Pla, *En mar (un llibre de viatges)*. Original manuscript, p.110, Fundació Josep Pla, col·lecció Josep Vergés]

clar-se a casa, a recollir-se. El seu març amable, a llegir al  
llit etc. Haureu de viure sempre amb la por, i la fatiga,  
obertes, fatiga, greuges. Se a casa i fixar-se al llit per un  
més; per mullar la roba, no es agradablable, el calor, produïen  
una espècie de claustrofòbia, un horro per la por, parot, una recel-  
mitat d'agradir-se a l'estació, a començar, se un objecte  
de canvi. La vida de canvi. Un clima de canvi, passa d'estiu,  
de la nit en l'hivern, de divagació permanent, davant  
d'aquesta realitat, el treball que es fa al mar, a un país  
marítim. Tots i tot hi ha persones que escriuen! El treball marítim  
que fan solistes els negres, i la negre es extraordinari, hi ha  
una repartició desigual que deu: la blancos, per canvi, la negre,  
per treballar.

El mar és un país catòlic. Hi ha alguns espais protestants i  
una gran profusió de l'aparició en tota la capa de  
la societat generalment piratària. Tots en compte que al país  
té més de 65 milions d'habitants, des de el país  
catòlic més nombros del món, el catòlicisme brasilera es  
molt portuària, molt portuària format per els piratària, catòlic,  
protestant, canvi, a marítim, superlatiu i no racionista, la  
església agnalen marítim que per el que potser passa de  
sacralitat religiosa i social, que per el que potser passa de  
accions per la roques; la fatiga, la església marítim tea-  
tra, a l'altre, que fan la primera capital colonial portuguesa  
hi ha tanta església com des de l'any i una de les que te  
més fama es la dels franciscans, per la gran quantitat d'or  
i pedres precioses que porta. No existia el divorci legal, per tan-  
ta Portugal com agi abundant els homes que tenen dues famílies.  
Per altre part, sempre queda el veure - gran hi ha diversos d'a-  
riar-se a divorciar a l'Anglaterra a l'Índia o a l'Índia am-  
ca de Nevada - si la religió no es falla. La profusió  
d'aparició que hi ha en aquest moment, es un país marítim,  
hi ha innumerable, catòlic, protestant, albet, al canvi, a l'Índia, vaig  
entar en un d'aquests llocs, en un moment en que hi havia  
gent nouvinguda, però per no tenir l'acís de la nit no em de-  
paven parlar gaire amb ningú. Gran vaig deí que era estrany  
i perdonar un suplicar: "la tarda i podrí parlar amb el se-  
-nori deia, a la, té de la tarda i podrí parlar amb el se-  
-nori deia" - "el ball del saló del "coste franc" i estingi per fatiga  
Quan el ball del saló del "coste franc" i estingi per fatiga  
dels marítims, vaig sortir un moment al port, a dir de parlar  
Per una sala solista. La sala era invisible. El mar era blau,  
un mar, aton i ve tant tant, davant, semblava navegar  
sombriament.

#### Santos - 5 de gener.

El viatge de Rio de Janeiro a Santos es curt - dura menys d'un  
dia. Després del ball de la nit anterior, i del nactamburisme,  
canvi vaig llançar a l'hora de dinar. El repàs, encara fan  
servir en el mar blanc, després, allargant per la calor vaig  
fermar a la cabina amb l'intenció de fer una hosta de vi-  
ta; la meua vida a la meua vida. Operava per un clausu-  
rent però en vaig adonar-me. Les de parlar-me a la casa de la tarda  
el "coste franc" es feia davant dels dades del port de Santos.  
I així en vaig parlar l'hosta en aquest port feixal, tan-  
tavan i magis feix.

Vaig pujar al pont i vaig veure una considerable fila de  
barcos fondejats a la riba, amb els veïns de canvi, etc. etc.  
i el mar vaig veure de canvi. L'aire en feia una vaga olor -  
els magis feix de canvi per el que quan es veu gran  
per parlar al cap, fa més clar tant que quan es veu gran  
son natural i de canvi. A l'altre riba es veu un gran bol  
de canvi amb una canvi baixa en mitj de la botania  
de canvi amb una canvi baixa en mitj de la botania  
vanta i espasa, al fons, a veu i est, apareix en una gran  
muntada de canvi de Santos - amb una gran

involada d'aspecte tempestuós, leu i magnífica. El cel era opac i gran vaig sortir al pont, gràcies a una go-  
fellada tropical sorollosa, d'un color blaugri-nós. Al cap  
de mitja hora havia deixat de ploure, la botànica de les  
bunies era blanca, tot era sec i feia una calor abro-  
ntadament positiva. Vaig fer temps fins a l'hora de sopar,  
→ Santos, el port de l'immense aglomeració de São Paulo,  
que industrialment és la més voluminosa de l'Amèrica llatina.  
El seu port natural és excellent i de facil accés per bancs de tomb.  
ga elevat. És un port longitudinal que segueix la riba d'una anada  
d'aigua immobilitat, però amb la riba - força més ampla -  
hi ha la ciutat. Al costat de la riba, ocupant una distància  
considerable, hi ha els magatzams de cafè - hi ha magatzams  
de sacs de cafè perfectament ben estivat. En els magatzams  
de sacs de cafè comercial de Recife hi ha els sacs de sucre de  
dels ports comercials de Recife hi ha els sacs de sucre de  
sacchar, que solen ser blancs, en aquest cas, hi ha els sacs  
de castor - agrícoles. El port i ciutat tenen una cert estatus  
militar. Una sistema de transmissors transporta aquestes sacs  
a les orles dels bancs per ferrocarrils. El ferrocarril que segueix  
els docks va a São Paulo i Curitiba. Grands vagons de càrrega,  
els ports de tipus americà. Santos és el port més important de  
café? Aquesta ciutat que és la ciutat, en tot cas, en els moments  
que se senti la seva vertida més partent, té aquest moment hi  
del Brasil - entre en la prosperitat. En aquest moment hi  
ha - diuen - una certa calma. L'aïre, que en tot cas, és pre-  
nat d'una llengua de de cafè que de cafè amb l'agrado-  
ble - però aquesta de para a algun terme afegit per l'olor  
de la calor, que es agafaria perquè va començada d'un alt  
gran d'humiditat. La partositat.  
Placet sopat amb una aigua del "lente grande" demanarem  
una tassa i anem a la ciutat. El taxi té a veure propi  
de "lente grande" la ciutat funciona pràcticament en dependència  
de l'aigua i energia, molt abundant i en producció de les  
naturals. A port de la ciutat de Santos, hi ha una península  
sobre el qual es van una fàbrica blanca, la d'Ermita, vol-  
nosa, dedicada a la producció de sucre. Hi ha una península  
mitja es dedicada, com a natural. (I hi ha prop de Santos,  
per un ferrocarril.) Ara, molt a prop del temple, hi ha un  
casino (de joc) que és molt freqüentat. Aquesta ciutat, en aquest  
país, tenen alt i baixos. Ara, aquest casino, té un alt. Molt  
la planta, es van una gran península de terra i mar,  
molt indies i vagons, en la banda de la ciutat i l'alt  
tot, però que la plana es veient com a fer un refugi  
- per veure - per d'altres, el clar mar.  
Santos, hi ha recollit una ciutat més aviat mediocre, una  
noia de tantalada, amb un port molt important, però amb una  
molt recídes de colonialisme vintencista, però amb una  
banyer - com tot el que hi ha fins ara del Brasil - de vell i  
novi no és improvisat. Al costat de casa, baixos i cafè.  
Nada, amb un terrible aire provisional, que és l'aïre que  
la mitjana de la ciutat, amb la fada provisionalitat  
gran tracte de demanar, amb la fada provisionalitat  
que viu así per quanyar una direcció i fotes el camp, al  
costat de tot això, l'ensam de zangit als edificis alts,  
amb molt de vidres, molt d'abundant i molta ciutat.  
La fàbrica americana es va obrint per d'una manera  
molt espectacular.  
A la nit tota la vida comercial creta en una espècie de  
immobilitat p. ofacada, però Santos recollia tota una co-  
pèrie d'insurrecció visible i real. La Borsa del cafè - que és  
l'existència més important de la península de la península, però  
mundial d'aquest que - té una completa abstracció, però  
per els canvis del mercat perquè hi ha passat que de vagar  
els canvis són oberts i com que no calen tenir port

delectable que no tinguem mai. En aquest establiment,  
sempre es pot beure una bona tassa de cafè del país,  
per preu irrisori - el servei és de franc. Hi ha classes  
per menjar, algun restaurant irrisori i els bordells habituals,  
hi ha un restaurant més a part i més agradable i irrisori  
el "Luzon" dels pobres, i també trapez, maragants.  
Quan a quasi d'una de la nit pregem al "Luzon Grande", hi  
constatam, pels voltants, una certa activitat. Els negres de  
la riba, amb poca roba, llucats de la cara, treballen en  
la canya i descarrega en l'aiguafort, tota la llum dels  
aers voltants. Quan arribem al pont, per les escales que  
des'va parir el violent soroll de les grues, dels cables i de  
les màquines de les botes, arriba del sud, la musiqueta  
de les cançons que l'orquestra va tocant i el Brasil dels  
paratges i altres paratges, van ballant i transpirant.  
Dià 6 de gener - En mar.  
A primera hora del matí, el "Luzon Grande" salpa de Santos  
per muntar viades. Arriba al pont gran el trasatlàntic, mace-  
gat el port natural, ha estat altra vegada, en les vistes  
de dimensions de l'Atlàntic. Amb els primitius, repetitive la  
costa del país. És interessant per veure l'expansió considerable  
que va agafant la ciutat de Santos.  
Aquest port o ha de veure en funció de la presència del vol  
de São Paulo. Son dues apleccions de grans, no solament  
per llarg estretament consecutives i portuàries, sinó per una  
cosa estranyament trivial, però de molta importància: la gent viua  
en el mar, és pot dir un pagès paraules: la gent viua  
de São Paulo, està constituïda a una mitja vegada, sobre les  
platges de Santos, diversos grups residencials d'origen, amb  
l'intenció - sospita de sàbia i segura, molt a part, la més  
viva i viva que hi ha en el país: la platja de Santos, i no  
d'altres platges, com és el cas de Rio de Janeiro a la ciutat però  
de la platja de Santos, ha sorgit ja la platja més elegant del  
Brasil, que s'anomena França. En aquest temps que és  
de São Paulo, que són nombrosos i considerables, a pesar de  
la seva escassa versemblança per aquesta costa, fins a més  
ha arribat la fama de França (pronunciació: França) que no  
és dels reis, pastanors apartamentats. En el Brasil, gran no  
és parlo de política, no es parla més que d'aquesta França  
i tant per altre part, en la platja atlàntica de Santos, però  
via més dita, hi ha ja més tractats que el que es potria  
semar en els països europeus. En aquesta platja s'origina  
dintre de les quatre meitats que el telègraf savi de la capi-  
tal del Brasil. Amb els primitius veig, per altre part, els  
gratells que s'estan alçant en la platja de Santos,  
més o del seu servei. La burguesia de São Paulo, ha fet  
que es vegin més. La burguesia de São Paulo, ha fet  
dones i aparició en les platges més properes i les de São  
Paulo, són les que ho són més. Els Brasilers aduen les  
platges i es compren. El de més del país fa que la gent  
trànquil·la entre altres idees de transportar la meua roba  
possibles davan dels nous de l'any. Excepte judicial i agra-  
- el pla. Però - el clima té un gran pes. La platja ajuda  
el clima. Hi ha anat repetint aquest ditat - amb  
tendència a allargarse. Amb els primitius, ha estat fons  
de la seva i una mica de canya. Quel són agra-  
- el país? Son simplement vistes expressions de la costa







egales, ni parabèl·les, una ciutat d'aspecte fosc, comercial i indi-  
ferent. m'han anat agraïant que Ortega i Gasset sostenia que a Buenos-  
Aires, la vida social està reduïda al mínim. És cert. En la part  
alta de la societat, que és una societat inseparable de l'extensio-  
tat sembla dominat per l'interès i el càlcul, les carnes estan  
cises, la vida al camp i la necessitat ineluctable de fer el propi  
càncer. Els tributes, fortuïtes, no són pas fàcils. L'observació del present  
de vellut al desert. La classe mitja i els pobres, es veuen més. El es-  
panyol més, fereix una vida marginal. El altre, es troba a la casa  
exòtiques, peninsulars que tenen molta força i són una producció  
groc del seu país de procedència.

Per això veient perquè els argentinians són com són - una aviat s'opos-  
sabilitat, una honra i en el país invalidant i trist, una molt  
de carnes de la mortuària. El avatars, les franges, rodona, la  
retòrica flouent els fascina. Es demana també en el país, moltes  
manipulacions, de un silencia, desfogat, lligada amb la part sen-  
siva - i que pot arribar a tenir manifestacions en la vida i  
en la premsa. No se se si aquesta manifestació té un origen  
espanyol o italià. En un país que tendeix a ferir de la natura,  
la ciutat i tota les famílies semi-reduïdes, són impropriadades de civilitat.  
La paravida més comú del país - l'india - és horrible. També po-  
ria ser una barreja d'italià i d'espanyol i això potser explica  
canvia la seva vida intel·lectual. En tot cas, la literatura de no-  
me, com l'art de cançons, com les escenes, més o menys sentimentals,  
tots de unes influències en el país de tot, els estaments,  
en el país es practica també molt l'obvietat arcaica i  
de poca vida i el dogmatisme que se'n desprèn, l'obvie-  
tat mateixa i prudent, que té la conservació i algun altre nu-  
es la quinta essència de l'espírit del detall - de les tendes - les

tendes, tenen un pes bastant en la ciutat un to general elevat  
es pot apreciar, doncs, que la ciutat és natural que sigui així. He  
i creient el país tan més, és natural que sigui així. He  
la natural diferència de classes, com a tot arreu sense deixar  
de sortir els països comunistes. Però a Buenos Aires hi ha encara  
una classe mitja molt potent, que sempre s'ocupa d'ha-  
ropa an aquesta classe ha estat tan explotada i escomida.

La ciutat de Buenos Aires, és tan gran, el seu embarrament és  
tan uniforme, els cançons són tan interminables, ment iguals  
que orientats. Hi ha, tot d'una, una mica difícil. Hi ha  
capturan algunes angles, avingudes, els cançons, encara que son-  
guin variats, d'amplada i tant se'ns tenen altres, com si no son-  
tessen, tot semblen iguals. En orientats, se'ns una mica no hi  
ha més, només que utilitzar punts de referència i els grans  
edificis, cosa fàcil en el centre de la ciutat, una collita de  
la plaça del corpi, ~~perquè~~ - per fer una distinció -  
ja és més difícil. Els cançons, terrans, generalment cançons, una clar-  
gada tan descomunal, que desfogada, causant de patir el martiri  
només deuen quadres i quadres, el cançons rebuts ment, sense dubte  
te per variar. Si són orientats el cançons de la ciutat, es com-  
dieren, sobretot d'entrada, en cançons, és en la pràctica útil, per  
que sabem el mínim de la casa on podríem anar el  
fet és orientada, perquè a una determinada altura la memòria  
ció dels cançons és idèntica.

No es podria pas dir que Buenos Aires tingui un model ciutat  
i absolutament i que el restant de la ciutat sigui una simple  
complement, secundari i representat del centre. No. La ciutat  
té molts cançons. Ja veig recordar que Ortega diu d'india en que-  
rants cinc cançons, tot els quals tenen, com el natural, el seu  
model propi. En aquesta ciutat tan era un model de ciutat,  
la gent tendeix a ser més, a la vida de barri. En realitat, la  
questa ciutat és una suma de ciutats, ja de per si molts  
grans. He ha algú que coneixi a fons aquesta ciutat, la seva  
totalitat amb un cert detall i he ha d'haver, potser, algú que  
la tingui al cap - sospita. He fet unes preguntes perquè  
perquè pensava, en la ciutat en taxi amb persones que hi



ni les pedantries, tribunes. Si Buenos Aires no tingués tot això,  
no em que pardo, al contrari.  
En l'arquitectura actual, veïll dir que la que s'actua ara, aliant  
la d'agó, té una desmesa, i una normalitat molt típiques.  
La per falta d'empenta, de diners, perquè la situació política no és prou  
favorable? Els cops de moltes arquitectonies del Brasil, etc. i producció  
La tendència a produir estructures elevades, és paroxismal. El que  
s'actua constantment, és en tot cas, més ordenat i més confortable que  
el que s'havia fet en l'època del altre moment de la ciutat pas.  
Tant de la ciutat, lenta i lent: és la tendència funcional  
de l'alguna de roses, molt autèntica, la propietat urbana,  
sensibles present i constant. El temple fet d'eliminar tribunes,  
i ferros de la façanes, les capicines, moltes que venen els  
edificis - una altra nota de acceptació amb Barcelona - no  
fara cap mal a la ciutat. Els interiors d'aquest dia, tenen  
molt, anelles: els temes de moltes, moltes cases, en de porta  
i ha ha parquets de primera classe.  
A Buenos Aires, hi ha paquets molt lacinats d'aire circulatori.  
La pols és defassa del cada humet i d'afegit, molt ventilat.  
L'edifici és utilitzat la mezzanina, perquè d'alguna, en al-  
gunes etats, hi ha algun mezzanin, no solent, però incognit.  
ble. I una nota curiosa: després de deu dies de passejar per  
aquesta ciutat he vist un rambleu insignificant de gossos i  
gats. Sembla que a l'Argentina aquest animal viu solament  
al camp. Hi ha moltes notes o potser els exemplars sempre  
d'aquest animal és totan ara, entengut a una del Plata.  
Hi ha moltes notes. Hi ha algun oïra, algun i delinat. A mi  
em sembla que a Buenos Aires, el gran animal del mar, com  
se percepit a cada pas. A l'espasa deu ser igual, però aquí  
sembla més dominant.  
El Buenos Aires tradicional.  
A mi m'agrada acostar-me a les grans ciutats amb esprit  
de foraster i passejar per els seus espais amb la sensació capaci  
de l'alt de l'alt normal i insignificant. Clasta té la sensació d'  
bani, normalitat molt ric i una del, molt luxosa de la ciutat. Té  
basses, cases i excelent indústries - que és el nom que donen als  
apartaments. El centre de la ciutat ha estat una dona de canvia  
abundant. El centre de la ciutat ha estat una dona de canvia  
i de canvia pèl·l'mina i perfecte, que produïx una excelent opòrt.  
Tant l'impèrie que les dones d'aquest país són molt simpà-  
tiques i molt - hi ha una evolució molt, hi ha una canvia tan  
davant a parer la dona, en el centre de la vida - com a França.  
El més decisiu de França, en la dona - ja se sap. Buenos Aires, no  
és sola veient una ciutat apassada desde el punt de vista de  
la cultura i ho és, sobretot socialment, com més decisiu, veient  
tant ara, en el, de la societat.  
El canvi bonic - que no és pas clau del més atotgi, veient  
la fauna de sa la més potència de la ciutat i a més, com  
sembla, molt aviat, la més americana, veient dir la que té una  
tendència més nord-americana: en el seu franc i d'alguna, hi ha  
bass, simpàtic, naturalment, tant de tots claus i d'alguna, hi ha  
ment actual, atorgada de nota, gran canvia, sub-ha, constant  
de canvia abundant i un topic de canvia i notan delinat i un  
periculant. L'aura hi és abundant. Els claus, mezzanins en  
concentrat. Hi ha moltes i entre generalment obertes a la  
mit - al més fins després del canvia veient dels espectaculars. A  
Buenos Aires, hi ha una certa tendència a acostar el claus al  
canvia. En el Buenos Aires, notan, les claus de canvia  
amb el seu detall clar, és una nota molt notable. En aquest  
país, existeix, se no veig aviat, el canvia clar, amb una gran  
biblioteca i molta producció francesa moderna, que el primer  
una inclució en veient de la demografia més veient i canvia.

## 5.2.5. La provincia de Buenos Aires. Mar del Plata

[Josep Pla, En mar (un llibre de viatges). Original manuscrit, p.147, Fundació Josep Pla, col·lecció Josep Vergès]

les que anomenem - generalment parlant - els homes, en aquest país. Per veure les dones hi tenen tanta importància. Hi produeixen la seva vida i l'oblit, adreça l'oblit del congrés amb parols i el de les patates, primerencques - l'oblit de les convulsions patològiques inicials, que originen l'augment.

Ara, a parlar de tot els parars, els ensenya i viuen entre l'el·lipsis del retorn (l'oblit dels seus orris) i l'impomibilitat de realitzar-la. A mesura que passen els anys, que es van augmentant, que els seus interessos es multiplicuen, que els seus negocis s'amplien, la qüestió de l'intercanvi no fa més que ampliar-se i agranda en la gran tragèdia de l'assignant de primera generació, que en definitiva es converteix en el que compta. És l'oblit de tota la vida.

Alguns també s'arriben a tocar el seu objectiu: la realitat no té menys mes. Però més i son, autòmat, en qual cosa l'oblit. El fet de la seva assignació indefinible i rapidíssima: els els fills es converteixen en un mateix autòmat.

La provincia de Buenos - Aires. Mar del Plata.

Temps que el viatge a mar del Plata em faia una il·lusió molt relativa. Patien molt i havia parlat meua gent. Aquesta cosa, una estanciació amb caríssim, riueta, riueta i bacarri, platges amb afloraments multicolors, hotels de tota classe cap d'ells ben bé. Un altre, els valors i els apartaments de tot arreu, sense produir-se una cert bonic i espectacular la nova ciutat. De tota manera hi he anat i no me n'haurem. I patien, parat que ja son ara, i hi ha de anar de tota manera. I ha de ser.

A l'itinerari - o sigui en els meus d'itinerari del nostre país - no es pot fer d'aturar hi. Els trens, els autobusos, els avions van atrotats i converteixen un viatge - un viatge - no es pot fer. Ara, el meu amic Llorens, que és un portador, amb el seu cotxe de balneari (com diuen aquí) i faran horts de la frontera. Però, persona i escriptura singular, la boca de l'Argentina del sud, l'Argentina com l'Argentina el comte Ray es tinga en el seu "Qualitat especial d'un continent".

El viatge de Buenos - Aires a mar del Plata per mar 407 kilòmetres practica ment en la meua veu i habitant com primer nou ciutat. La meua provincia veu i habitant com extens a les meues meues, de l'Argentina, en general tota la cosa. La meua provincia veu i habitant com extens a les meues meues, de l'Argentina, en general tota la cosa. La meua provincia veu i habitant com extens a les meues meues, de l'Argentina, en general tota la cosa.

La meua provincia veu i habitant com extens a les meues meues, de l'Argentina, en general tota la cosa. La meua provincia veu i habitant com extens a les meues meues, de l'Argentina, en general tota la cosa. La meua provincia veu i habitant com extens a les meues meues, de l'Argentina, en general tota la cosa.

La meua provincia veu i habitant com extens a les meues meues, de l'Argentina, en general tota la cosa. La meua provincia veu i habitant com extens a les meues meues, de l'Argentina, en general tota la cosa.

no sap on fixar la mirada. Tanem dotzenes i dotzenes de hils  
rectes, sense que s'apavisi ni una vintena. De cap i volta a  
principen, sota d'uns arbres, una construcció baixa, disparel-  
les sobre la terra, sense la més mínima organització aparent  
és un poble? És una estanca? Si és un poble, ¿ha de tenir  
un que no te veg a veure amb la concepció que d'aquelles coses  
partem al cap. I un poble és d'un petit campament incipit  
vegat. Arribem la punta del campament, el dibuix d'un  
canon, el perfil d'una casa. Arribem fàcilment a la conclusió  
no de que les petites construccions disperses, es troben en aquest  
lloc per casualitat i que el mateix es podrien trobar a cin-  
quanta hils metres més colla o a cinquanta hils metres més  
arriba. Caminam uns centenars de metres i el nucli d'ar-  
ribem, tot, i unes en la penya, i unes  
la presència d'una estanca o senzillament, generalment per una  
gran tofa d'arbres, que en molts casos, esta formada per  
un grup d'estructures paganes, apertats formant una elevada  
muralla, elegant. Resguardada per el mur d'arbres, apareix la  
casa del propietari, de l'estanca i indefinible ment cor-  
quis una forma arquitectònica típica i cabal. És l'estanca  
és un petit, agrari o edifici que de vegades té alguna  
cosa a veure amb un edifici neoclàssic (a Anglaterra, hi ha molts  
classos d'edificis neoclàssics) generalment bonics; altres vegades és  
una copia d'un chalet francès; altres, encara, una casa  
del país basc amb els teulats sobre la façana basada amb punts  
obscurs. Aquesta casa, donen sovint una impressió de  
de confort i fins de luxe. Al seu voltant, hi ha una, depen-  
denses. La herba situada al seu costat sembla molt ben  
cuidada. De vegades, hi ha una peça d'aigua sobre la  
qual es reflexen els núvols vagabonds, que van passant so-  
bre l'altíssim arc celestial. Una colla de la casa, entre els  
arbres plantats d'una manera natural i graciosa, interme-  
diatament, que es poden de fàcil veure els extrems de la  
pauca dibuixada sobre els quals, neclen o neclen bones,  
vagues, cabells, argues, cavalls i poltres. La planura es tan  
baixa, tan nivellada i insubornable que tot el que l'obra  
bermana hi ha colat sembla insignificant en la breidat  
gesera i il·limitada.

A New York haurien observat que quasi s'acaba la casa, de la  
terramental ciutat comença una geografia totalment breida.  
Quan s'acaba la irracional aplanament de terrenys, es  
té la mateixa sensació. És molt possible que veient d'Europa  
tot aquest continent produïssi una idèntica impressió de  
sols, tot - aquesta geografia aplanada. Un apleta pauca av-  
gentina, es produïa un terreny que únicament però si no  
formi les novetats presents de l'herba que abunden - en certa  
manera - el paisatge. El terreny de per si, vagues i  
bores, cavalls i argues, hi són en un estat de l'herba  
casi completa. El defecte de veure una estanca, quadres. A l'interi-  
or a l'hivern, nit i dia, fins el temps que faci, els grans  
venats - de vegades de clivells i certament de cap - la vagues  
al seu gust, seguit l'herba, sempre amb el cap a terra, fins  
que salient es tendren, i apleu novetats sobre la terra  
i la seva felicitat. És molt algunes d'aquelles animals - o bé  
són animals ni tan solament es presenten la moltes d'eu-  
fem. Les i privats la campanya, després el blanc es igual  
permaner en el camp fins que la corvicitat del temps  
de nos les novetats. A Europa, les vagues i els cavalls  
porten un nom, en un definitiu animals domesticats  
que formen part de la família neoclàssica. Allí, són novetats  
molt més de carnis que veuen al seu gust i que es contacten amb  
l'home, després de la seva breidat de vagues, després de  
en el moment de ser campanya i d'altres, oberts en canal  
en una frigiditat que abunden. El que hi ha a la pauca

sans aliconadors fet per l'altra burocràcia.

La província de Buenos Aires és essencialment ramadera, d'estancos basats en la ganaderia. La zona regió de prats mate-  
 rials acotats i tancats, però vastíssims - hi ha estancos immen-  
 ses - a l'objecte de que el bestiar no escaï en una tràmnia man-  
 cia capriciosa i incerta. Entre els prats aparca desfogats una  
 clapa d'aigua que té una de dimensions imprevisibles, en la  
 que els animals s'hi banyen. L'única cosa que sempre la  
 monstrositat són les incalculables tagres - ara verds - dels camps  
 de blat de mar. Tant aquest, combla però, un cultiu recalcit.  
 L'inigació d'aquest camp es produeix per l'acció de mo-  
 lins de vent.

Aquest paisatge ramader de la província de Buenos Aires és abso-  
 luteament típic - essent desca - de les províncies argentines, essen-  
 cialment agrícoles - Santa Fe, Salta, Comodoro Rivadavia, etc -  
 on sobre les incalculables planes es produeixen camps de blat  
 de blat de mar, de ll, de garrals etc, en els cultius. La pan-  
 pa propiament dita s'articula més - encara que més polva - a la  
 província de Buenos Aires que a les províncies agrícoles. Patagonia  
 és més gran que França, té una quantitat immensa d'habitants  
 - no arriba al quart de milions - i degut principalment al  
 clima és una extensió de nevats de llana. A la pampa, hi ha  
 regions sòmeres i gran o hi actua el vent - el pampero -  
 abruixat la terra de pols aspiant en unes proporcions incalcul-  
 les quan venat de xat i d'ovelles - com ja he dit - es talen en les  
 terres del sud, a Rio Negro, a la Patagonia, a la Terra del Foc. En  
 els espais de nevada tenen el cultiu de la vinya i dels olivars,  
 perquè a Argentina ja produeix grans quantitats d'oli d'oliva.  
 Aquest és un terreny típicament esgrecat de les formes  
 agro-pastorals de la vertent atlàntica - secundària dels Andes  
 que forma la República Argentina. Gran home es torna decau  
 de la rigidesa fabulosa d'aquest camp - camp que en tot cas  
 podria ser tractat d'una manera més científica - d'aquest  
 camp que podria reemplaçar amb tres vegades més d'habitants  
 dels que té en l'actualitat i encara hauria lloc - és  
 fàcil de comprendre que a parer de la mediocritat de la seva  
 política és insuperable.

I així, després d'haver vist el quilòmetre que vaig dir, per  
 una carretera - pista, que després era bona, alta regular i abo-  
 jívica, arribarem a Mar del Plata, que és una ciutat que  
 s'ha de veure si hom aspira a tenir una idea aproximada  
 d'aquest país.

La primera impressió que produeix aquesta ciutat atíval, és  
 de gran sorpresa. I la primera etapa d'aquesta ramada, pu-  
 de de la pedra. Buenos Aires és una ciutat que no escaï  
 pedra perquè està edificada sobre els terrenys aluvionals del  
 Plata, en realitat sobre el fang de l'estuari. No hi ha pedres.  
 Però, a més que si hi ha alguna la portaven de l'Uruguay -  
 si la menció no m'és incerta. La zona ciutat de vegades, de  
 ciutat a mar del Plata, és acastilada sobre l'acció que  
 no té cap aparatat però que són certs, el basal grisaci  
 d'aquesta acastilada, ha permès edificar un puntal de  
 pedra. Els europeus, i més, han permès edificar un puntal de  
 la zona superior del donada per el volum de la ciutat. Si el  
 ritme de la construcció es manté, cases es aquest últim  
 anyo serà, fins a un defecte. A més, és així considerable una  
 na. Però serà un defecte. A més, és així considerable una  
 ciutat d'estimació de mitj milions d'habitants, que és el que  
 presenta a l'estat. Quan en temps veid cent mil, el seu  
 volum serà extensiu. Repasar en una d'aquesta poblacions  
 - encara que faci calor - farà una pena il·lusió de l'ar-  
 quit. A més, ja es hi farà.

La ciutat que fa un mirallós mirall d'arç és una població  
més que un país i ha desenvolupat sobre un mirall de Kildua  
les seves alacantilat i platges, considerables. Però hi ha el caràcter, s'entén  
el caràcter de l'Atlàntic sobre el mar del caràcter, s'entén  
l'arç d'estrangeria. L'arquitectura que té davant dels ulls  
és uniforme, són són? Aquests xalch, tan nous, tan bonics, vistes  
de vent tan seu tallat i fress, de calçades, de fustes torques i  
de tendes, un munt de i aquests magnífics carrers de golf, un munt  
que a preguntar-se són són. Estem en alguna platja del  
mar d'Anglaterra i o de les Canaries, d'Amèrica i del país  
vase. Franceses? Els anglesos, tenen el geni de la copia, de  
l'imitació, perquè són immigrants porten a l'espit la fer-  
mosa del seu país d'origen. Imitants, són perfectes. Però l'arç,  
però, sembla ser el primitiu mar del Plata. I a més de les  
carrs, partículars, i opres, hi ha, hi ha, i comença, i està aca-  
bant, ara, com a tot arreu.

I és així. En el centre de la ciutat - el casino - a l'entorn d'un  
propietari de demolicions de xalch i torques que ha guanyat perfectament  
ment davant un altre quart de segle, s'entén ara elevat  
un considerable mirall de edificis considerables no  
gavie alts - de deu a quinze pisos - cases d'aparta-ment,  
pustats de color, fraccions que fan un magnífic efecte  
puesor. Hi ha una ciutat excepcional amb alguns carrers  
i espais - però - d'una arquitectura bellíssima, imitant, com  
expressió de formes d'arquitectura moderna. Mar del Plata  
ha passat de modal a la capital del país. Retornar-hi  
no té aplaus, però i si no fos per la seva magnífica total  
mida, de vents prodigiosos, seria un laberint que laberintar  
quissos i plumbis. La coloniació que s'ha desenvolupat a l'entorn  
mar del Plata, producte inicialment del quart angle - és  
al nord de l'horitzó on hi ha el color en el nord constantment  
i ara de l'influència italiana es una arquitectura roma-  
ta agrandable i romana. Aquesta coloniació produeix un altre  
efecte: el de "vampir", en certa manera, la monotonia  
de les façanes, de les partícules de xalch sobre les quals  
la ciutat ha estat imitada. A mar del Plata, tanmateix hi  
ha quadrants. Són un mica característics de l'espit d'a  
quell país. No podem concebre una ciutat els carrers de la  
qual es tallen en angle recte. És estranyíssim.

Però tot aquests fetes són un definitiva semestran davant  
del clima de mar del Plata. Venint de la xalch, l'humiditat  
i partors de la capital, aquesta població es molt agrada-  
ble. Ells ens ensenya el color fangós, vana ment rogosa, una  
color de sal més porrit de l'entorn del riu i ara l'Atlàn-  
tic sur, d'un color verd, d'una cosa amantat, es projecta  
amb tota la seva severa, periculis de cost de la mar, i  
vista. Jo no se si veia per la presència del de l'ocell i de  
la seva de verticosa pierrosia, però el cas és que en Kuban  
davant d'un altre clima: l'aire és més clar i net,  
el gran d'humiditat es menor, la temperatura no es  
agradable: és lleugera i fira. El clima excelent per donar  
com el de Buenos Aires es més arial apropiat per un  
mar pyjà més i comença de sempre - de nit.

Sota el perfil dels alacantilat - que repiteix que són modestes -  
sobre les platges, hi ha un magnífic paraiso marítim  
una banysanta automovilística. Les platges, que imita  
a la gent per la quantitat de carrs, les manes que hi ha  
a una legada, tenen una gran fama. Habituats a la del  
mediterrani, aquests, però, són, però ser dispendiosos. He pa-  
nat tota la hora d'un mateix veient com passen el bon  
del mar una part aliqnota del gènere herma d'aquell  
país. Quant com a la platja que anomenen vertit de la gent

o que portarem un bon nivell? i, hauríem fet un col·lectiu plaer.  
si bé del material heu una imbecitat apertadament, a la  
Playa Fronte, a la Playa Chica i a la Playa anomenada de  
los Ingleses, hauríem arribat probablment molt comptat als 100.000.  
no són pas les multituds fabulosas de Long Island, a New York,  
perquè no val la pena de desplaçar els milions que portarien  
els aereos, però en fi, pel meu gust encara menys, desde tot  
els punts de vista. Els hi trobava com espantats en el marcat  
i si alguna persona vestida de civil s'atrevia a estar en el gruix de  
les platges, havia de caminar de puntetes per no trepitjar els ells  
de poll d'una maquina parafinada o el dit petit d'una senya  
reta més o menys distingida. Era una pervasio humana com  
pasta, deessa i mié aviat per afrosinques.

També naturalment esse defecte: un desajustament, en un  
fi i en un, no se base bé en perquè són menys escurts o perquè  
no són prou acceptes. Per satisfer a la gustada que s'hi està  
de laig. i hi han hagut d'existir la meua tal quantitat de  
petits excelsos per despullar. Se i ventu-se, que no hi queda més  
que l'espai en que sempre les onades de l'oceà, espai el  
que cal arribar si hoem es val amb unes en les aigües  
marines. No no vull pas dir que no hi hagi en aquestes platges  
una gran quantitat de persones que passen el bonny de mar,  
ll que mill dir noies que si hi ha una deturmirada granit  
tal de persones situades en el tancall de l'aigua i en l'aigua  
immediata. encara m'hi ha moltes, més que de cap manera  
s'hi hi un orginier, pugui considerar que la platja no es un clas  
per la meua. i, però per fer una distinció per material, per  
tals que desegades es familiar i altis social i naturalment  
es hi troba. Per arribar a tenir una mica de calitat i que  
en el mar de'icun elieus, s'han de desporar de facultats  
fi i que ~~considerables~~ considerables, perquè l'oceà es molt fort  
i l'oceà una cosa molt seria. A mar del Plata, com a tota  
cambra hi ha un sistema de calitat molt promeptic, però una  
que hi ha un a altis que s'ofega. Tot es favorable a considerar  
aquestes illes com una reunió de gent, generalment molt despo  
mada pas que senten per el mar un honor intimer.

La guinada segun que en aquest litoral de la Republica  
Argentina. hi hagi platges de més capacitat, més acceptes i  
més elangues que les de mar del Plata. No hi ha pas prou  
més que per dir. ho. En tot cas, aquest ~~habituació~~ habitud  
d'ellegir i la gent s'hi amolona. En si hi ha prou, avui  
a l'itini a mar del Plata es un aquest país i els es instant,  
una il. l'icun general i un intimer de prosperitat perso.  
nal i familiar.

Mar del Plata, es un pretext molt més d'arruclament en a  
gent país que el número de la gent va creixent i s'hi va  
arruclant. Reunio-his es una ciutat en la que hi vinen milers  
de milers de persones que treballen però que hi vinen com si  
hi antigues de pas. Mar del Plata, respon a una espar me  
ment: el moment de començar a viure d'una manera  
confortable. El fet fa suposar que arribaríem un dia que als  
aereos els hi agradaria de viure a Argentina i que no  
pensaran en Europa més que per capriata.

En mar del Plata, hi ha una petita base domal, una gran  
port de pas calat - regon m'arruclament - i un petit port de  
pescadors, completament itales, en el que hi ha parat molt  
honor parlant amb la gent i veient les seel-hasts de  
plis pas, fora de l'extre litoral hi ha bancs de peix que  
es deliciós, però raríssim.

ava, el que hi ha realment, en aquest balneari, és un carrí.  
no es veu, amb una tumba que fins i tot ja que té una  
idèa tan vaga de les tumbes, repeteix una de les majors  
i més circumscrites de la terra. El carrí es situa al centre  
el centre mateix de l'aglomeració urbana, davant de les  
platges i en de l'entorn dels grans edificis de l'aviat - de  
l'entorn del segon Imperi, que dona l'impuls principal a la  
ciutat vassa. passada, al seu costat hi ha un hotel vassall  
molt bo, admirablement plantat - el Hotel Provincial - de ca-  
pital i administració de la província de Buenos Aires,  
pro deixa de ser uniri de saber que la reunió política de  
Mar del Plata és, des de fa molts anys, socialista i que les  
autoritats d'aquesta ciutat defensen el sistema feudal  
de la ciutat i l'importància del dret a jugar a la  
loteria, amb una certesa i escalfor que és el fruit de l'in-  
ferioritat materialista de l'història i la lluita.  
Quant a tantes de que hi ha en aquest carrí? No el he pas  
contat però no veu que baixin de seixanta. Les auten-  
tes de neteja, pintes i banys i trenta i quaranta, funcionen  
des de les quatre de la tarda a altes hores de la nit en  
munt d'un dels famiguesos burocràtics, és un espectacle que  
és impensable de veure a Europa. Al costat d'aquesta apo-  
teosis, mantenen i tot, ortodoxes i Beauville, San Remo  
i Wiesbaden en funcions empresarials, tantes que han  
estat en l'agonia, a Europa, el joc, és un simple re-  
cord històric, una reminiscència del passat, amb l'aspec-  
te d'ací, no hi ha poder comparar el que ofereix al-  
guns establiments barcelonencs, alguns de que l'etat del Bra-  
zil prohibeix el joc per raons de salut pública moral; mes-  
trent, el joc en el barri de l'Argentina de Puerto del Plata  
no té, ni de molt el volum que presenta en aquesta loca-  
lització, a pesar de la presència, ~~de~~ veient, de tants ar-  
gents.  
Per entrar en els salons d'aquest local, s'ha de portar cal-  
corbat i amb una causa i pagar uns pesos. Hi ha de molt peni-  
tes ha molt argentins jugadors - com hi ha de molt peni-  
tes. El joc, és, apariciona, la primera cosa que faen, en aquest  
país moltes persones, al matí, és obrir un diari i consultar els  
resultats de la loteria, de les cançons de cavalls, de les apostes,  
resultats de la loteria, de les cançons de cavalls, de les apostes,  
el fet és observable constantment, ~~no~~ no s'alt, amb persones  
d'aspecte modest, sinó en les de vertutades i els ~~amb~~ amb  
da. A Buenos Aires, es juguen, cada setmana, milions i mil-  
lions de pesos en les cançons de cavalls. Es juga sovint  
a la loteria. Les oficines on venen papers de la loteria són  
molt luxoses i brillants, amb un a semblar oficines serioses  
i acadèmiques. Es fan tantes que milles. Però el que més apa-  
reix - més potes que les cançons de cavalls, que es produeixen  
des d'algunes per setmana en els dos anys, hi podrem  
de la capital - com les tantes del joc de Mar del Plata.  
Vaij entrar en els salons del carrí una cop al tard de  
vesitral. Un sol carrí i podia en l'horitzó de l'oceà i  
tenim el mar d'un color ataronjat. Liada, humanes  
de dany per el carrí de la ciutat i la dansa d'arts  
moralística feia un soroll de família vagant i sorda.  
Les danses burgeses, forma de consports, per el últim, vaig  
del sol i pal·lissat en l'aire. La meua intenció era  
jugar el 6 de la loteria. Un vaig trobar amb uns va-  
tres uns salons d'art acadèmic, d'una universitat pura-  
ment imitada, freds, glacials, molt poblats de persones  
de tot els estats que anaven i veien - i de tots els





## **6. Ressò dels textos de Josep Pla a *Destino***

## 6.1. “Cartes al director”

### 6.1.1. “Ramón Gómez de la Serna” (1 de març de 1958)

Sr. Director de *Destino*

Muchas gracias a José Pla por su reveladora entrevista con Gómez de la Serna. Es desagradable que un buen escritor, original e innovador, maestro de tantos otros, pueda hacernos el reproche de que lo hemos olvidado. Es cierto que no se habla de él, lo que yo ignoraba es que sus obras no se venden y, según se adivina, tiene dificultades. Felicito a ese editor de Alcoy que piensa imprimir las Obras Completas, y pronostico que se venderán –al ver que da a esta edición la oportuna publicidad. Que triste es leer estas reflexiones de Ramón, aún vertidas a la sintaxis del señor Pla; vemos que el escritor es también un hombre y que no vive en una torre de marfil. Naturalmente, la Academia, el Premio March y muchos otros homenajes se merecen el gran juglar de nuestra lengua. Me gustaria ver su nombre en *DESTINO* con alguna frecuencia, en la que nos hablara de las cosas, esas cosas que él tan bien conoce y que, con su juguetón y paradójico estilo, nos enseña a conocer. Quisiera ver otras cartas en esta sección hablando de lo mismo, no quiero creer que en Cataluña se le olvida.

Don Fernando

### 6.1.2. “Ramón” (22 de març de 1958)

Sr. Director de *Destino*

Muy señor mío:

Suscribo gustosamente las líneas de «D. Fernando» aparecidas recientemente en esta sección y dedicadas a don Ramón Gómez de la Serna.

Porque no puede olvidarse que el inquietante y renovador espíritu del ilustre escritor ha hecho posibles muchas direcciones actuales. Muchas otras seguirían confusas o hubieran llegado a nosotros con un retraso considerable si «Ramón» en su día no hubiera conectado la intelectualidad del país con las grandes antenas de Europa y del mundo.

Madrid, sede de la Academia, menos que nadie debe olvidar a su castizo juglar a la vez tan universal.

Y hay que tener presente que en «Ramón» sigue palpitando uno de los padres más espirituales del humor moderno y sobre todo el inconfundible y lírico creador de gran estilo que nos induce a amar todas las cosas.

Es homenaje lo que el idioma le debe a su agilísimos acróbata y poeta. Homenaje que deben asimismo quienes en nombre de nuestra época manejan un pincel o cualquier instrumento artístico, porque «Ramón» -tratadista de todo- se

desvelaba, hace un medio siglo, por el gran arte de la actualidad. Su mente no desmayó jamás en hablar de «lo nuevo» a dos generaciones enteras. «Ramón» afortunadamente vive todavía. Evítese el gran remordimiento de no prestar el recuerdo que a estas horas tanto necesita de todos.

Juan Torras

### 6.1.3. «Ramón» (29 de març de 1958)

Sr. Director de *Destino*

Mi querido y admirado compañero: Le escribo para lograr algunas explicaciones dadas por mi en su importante revista, a propósito del artículo que me dedicó mi querido y antiguo amigo Pla.

Lo primero es decirle que no supe que era entrevistado hasta no verla publicada en DESTINO, pues nuestro querido Antonio López Llausàs recibió el encargo de llevar al viejo amigo a mi café para charlar un rato y darle un abrazo.

Después ya no le vi más y me encontré con ese artículo con el estilo proverbial que coloca las cosas a su manera.

Sólo hay una cosa que me interesa sobremanera rectificar, la confusión en que incurre al nombrar a mi editor de «Obras Completas» y que lleva ya publicados dos tomos de dos mil y pico de páginas, primeros de los cinco que ha de tener la obra.

Mi editor heroico y al que le corresponde por completo la gloria de esa heroicidad es don Alfredo Herrero Romero, director de la editorial A.H.R. que en Barcelona tiene su sede.

Muy agradecido a que dé publicidad a mi carta. Queda su atto. s. s.,

Ramon Gómez de la Serna y Puig

#### 6.1.4. «Los últimos años de Manuel de Falla» (12-4-1958)

«Sr. Director de DESTINO»

Viene a hablarnos, don José Pla, en su «Calendario sin fechas» de 22 de febrero, en el número 1072, de los últimos años de la vida de Manuel de Falla. De su vida austera, sacrificada, recogida en un pueblo simpático de la tierra argentina, en Altagracia, de la provincia de Córdoba, donde vino a encontrarle la muerte. De haber conocido personalmente a Falla no se hubiera atrevido el señor Pla a emplear dos veces la palabra pusilanimidad.

El que dice su «amigo Ramos» trató muy poco a don Manuel en la Argentina, no era persona de su gran intimidad, lo que buscaba era conseguir algo para conveniencia, cuando vio que no lo conseguía se retiró. Falla no fue nunca un ser desvalido, las guerras hicieron mella en su sensibilidad, como a otra persona cualquiera que tuviera los sentimientos que él tenía, pero no llegaron jamás a desquiciarle. Esa impresión de «pobre hombre» de incapaz, vacilante y tembloroso, asustado al ruido de un tiro, queriendo huir de la Argentina, a esconderse no sé dónde, son especies inexactas.

Su situación económica nunca tuvo dificultades grandísimas, tenía la que corrientemente tienen muchísimas personas. Ni tuvo de recurrir a don Francisco Cambó para que le pagara alguna vez el alquiler de la casa. El señor Cambó era su amigo, y puso a su disposición la casa de Altagracia para habitar en ella el tiempo que quisiera y como quisiera. Y de vez en cuando iba el procer catalán a pasar algún rato con el músico andaluz. A deleitarse con su música o a conversar de su España. Y salían juntos a misa. O compartían la mesa. Pero sin que Falla fuera un comensal caprichoso: sin las inexactitudes que le han informado a Pla tanto de la misa como lo del comer, ya, que cientos de veces ha comido en mi casa a las horas corrientes. La casa Chester de Londres no administraba sus derechos de autor, en cambio era la editora de «El Sombrero de Tres Picos».

El amigo de Pla maestro Jaime Pahissa y también amigo mío, le trató relativamente poco, era otro de los que buscaba la sombra de don Manuel para medrar. Su «Vida y obra de Manuel de Falla», editada por Hachette a la que se refiere en su artículo es en su mayoría inexacto, hay muchísimo que es inventado por él, las informaciones verdaderas están basadas por lo que le comunicó Rafael Moragas. Pahissa no tuvo que salvar ningún fragmento musical de don Manuel porque no se perdió ninguno. Falla era un hombre sencillo, a quien no agradaba ventilar su vida ni sus preocupaciones y sabía soportar sus incomodidades de una manera estoica, sin que llegaran a causarle ningún estado de desesperación.

Le han informado muy mal, de que casi todas las obras de Falla están hechas sobre la letra de Gregorio Martínez Sierra, solamente tiene el «El amor brujo».

He dejado para último lo de «La Atlántida». Cuando se marchó a Buenos Aires estaba casi terminada, en su Carmen de Granada, es donde escribió las páginas más bellas e inspiradas de la misma pudo continuar el poema y terminar muchas partes inconclusas. Antes de marcharse a América lo tocó él al piano en dos sitios distintos, siempre estuvo en disposición de escribir la música para esta obra, y otras de más altura, no puedo extenderme en más detalles sobre la misma, porque

dentro de poco se enterará José Pla de muchísimos detalles, y, que como «La Atlántida» existe, podremos escucharlos.

JUAN GISBERT PADROS  
(Apoderado que fue de don Manuel de Falla)

#### 6.1.5. «Los últimos años de Manuel de Falla» (22-6-1958)

«Sr. Director de DESTINO»

Ha llegado a mis manos –en esta ciudad de Buenos Aires– el número 1079 de DESTINO, en el que aparece una «Carta al Director» sobre «Los últimos años de don Manuel de Falla». Firma la carta Juan Gisbert Padrós, y se refiere al artículo que el agudo escritor y estimado amigo mío José Pla publicó en el número 1072 de esta revista.

El artículo de José Pla es justo, e interesante como todos los suyos, y le habrá sido sugerido en conversaciones habidas durante su estada en Buenos Aires por amigos que conocieron a Falla en los últimos años de su vida; yo no hablé con Pla sobre este tema.

Este artículo ha tenido la virtud de provocar la desatinada carta del señor Gisbert. Dice en ella que «de haber conocido personalmente a Falla no se hubiera atrevido el señor Pla emplear dos veces la palabra pusilanimidad». Falla llegó ya muy enfermo a la Argentina en 1939. Durante los siete años que en ella vivió la enfermedad fue consumiéndolo hasta llevarlo a la muerte en 1946. Si el señor Gisbert lo hubiera conocido en sus últimos tiempo no se atreviera hoy a discutir las palabras, siempre atinadas, del escrito de José Pla.

Y a continuación lanza esta indigna ofensa a una distinguida personalidad, en un mal redactado párrafo: «El que dice su «amigo Ramos» trató muy poco a don Manuel en la Argentina, no era persona de su gran intimidad, lo que buscaba era conseguir algo para su conveniencia, cuando vió que no lo conseguía se retiró». El «amigo Ramos » es el seór don José Ignacio Ramos, doctor en Derecho, escritor, consejero de la Embajada de España, delegado de la Sociedad General de Autores de España, de elevada posición social y económica, persona honorable y generosa. ¿Qué había de ir a buscar, este señor, en la compañía de Falla? Absolutamente lo contrario: el doctor Ramos, cuando yo le comuniqué que un gran artista como Falla, no había de pasar momentos de dificultades materiales, según yo pude comprobar, inmediatamente se puso en contacto con el presidente de la Sociedad de Autores de España, Eduardo Marquina, el cual, por cable, dio orden de que se le entregaran mil pesos mensuales a cuenta de los derechos de autor que Falla pudiera tener en la caja de la Sociedad. Y el doctor Ramos los hizo efectivos por varios meses al músico español.

Más adelante el señor Gisbert, con la mayor insolencia y ligereza, dice, refiriéndose a mí: «El amigo de Pla, maestro Juan Pahissa, y también amigo mío, le trató relativamente poco, era otro de los que buscaba la sombra de don Manuel

para medrar»... Y me señala así, «otro»; de una manera despectiva; otro perdulario cualquiera, acaso como doctor Ramos... ¿Qué se ha creído este hombre, ni quién es él, ni qué sabe de mí ni de mi obra, para tratarme con tal grosera desconsideración?

Y sigue, todavía, diciendo que el libro que yo escribí, «Vida y obra de Manuel de Falla», editado por Ricordi –y no por Hachette, como pone el señor Gisbert, tragándose la única equivocación que hay en el artículo de Pla –«es en su mayoría inexacto, hay muchísimo inventado por él». Tenga entendido, este señor Gisbert:

1º Que yo no escribí esta obra por iniciativa mía, sino por encargo del director de la Casa Ricordi de Buenos Aires, ingeniero Valcarenghi, buen amigo mío, actual gerente general de la casa matriz de Milán, con quien tenía yo relación por ser el editor de mis composiciones musicales. En cambio no lo hice con las biografías, que también me encargó, de Granados y Albéniz, pues con éstos, aun cuando los había conocido, no podía tener tratos directos, mientras que si los tendría, como así fue, con mi amigo y colega Manuel de Falla.

2º Mi «Vida y obra de Manuel de Falla» ha sido escrita con los datos proporcionados por el propio biografiado. Durante las varias temporadas que yo pasé con este objeto en Alta Gracia, donde residía Falla por presentar esta población las condiciones de clima y altura apropiadas a la enfermedad que padecía, iba yo todos los días a su casa. Me presentaba a las dos de la tarde. Salía Falla con unos papelitos en la mano. Nos poníamos a hablar. Yo tomaba apuntes de lo que iba contando. Así, hasta eso de las cuatro de la tarde, que era la hora en que almorzábamos, según el retrasado horario que se seguía en aquella casa –la cena era a las doce de la noche– y no el corriente, como de modo gratuito y equivocado supone el señor Gisbert. Después del almuerzo me marchaba, para regresar a esto de las siete de la tarde y comenzar una nueva sesión hasta alrededor de las nueve de la noche, hora en que me iba. Al llegar al hotel ponía yo en orden y desarrollaba los esquemáticos apuntes, mientras estaban todos sus detalles bien presentes en mi memoria.

Con estos datos auténticos y verídicos, más los que yo personalmente conocía, y los que me contaron comunes amigos, como Andrés Segovia, el gran guitarrista, como los pintores Miguel del Pino y Manuel Angeles Ortiz, entre otros, son con los que redacté la biografía. Poner en duda su veracidad es no prestar crédito, tampoco a las palabras de Falla.

Y, luego, el señor Gisbert, con la misma desaprensión, y sin conocimiento alguno de lo que habla –y con su bárbara construcción y sintaxis– dice: «las informaciones verdaderas están basadas «por» lo que le comunicó Rafael Moragas». De mi querido y viejo amigo Rafael Moragas no tengo noticias desde hace más de veinte años. ¿Qué me puede haber contado Moragas –que, por otra parte, poco contacto tuvo con Falla– en una época en que yo, ni en sueños, podía haber pensado en que un día habría de escribir esta biografía?

3º En otro lugar dice que Falla «sobre letra de Gregorio Martínez Sierra solamente tiene «El amor brujo». ¿Tan enterado está el señor Gisbert de la obra de Falla que no sabe que es en colaboración con Martínez Sierra que compuso

«El corregidor y la molinera», que luego fue «El sombrero de tres picos», y la ópera «El fuego fatuo», que no llegó a sazón, y algunas otras pequeñas ilustraciones musicales para representaciones de la compañía que dirigía Martínez Sierra?

Y 4º En el último párrafo de esta carta del señor Gisbert, tan mal redactado como los demás, dice que «L'Atlántida», cuando Falla «se marchó a Buenos Aires estaba casi terminada». Sin embargo pasó Falla siete años en la Argentina y no la terminó. Transcurrieron luego doce años más y todavía no ha sido dada a las tablas. Si hace más de veinte años ya estaba casi terminada, ¿Cómo es que no ha podido ser dada a conocer a pesar de haber sido solicitada por tantas empresas de todas partes del mundo?

Y, finalmente: es posible que el señor Gisbert haya tenido estrecho contacto con Falla antes de su partida para América. Pero Falla nunca, en nuestras conversaciones, me habló de él. Y es que, evidentemente, los quehaceres del señor Gisbert al lado del gran músico eran de un carácter extra artístico. Así, pues, señor Gisbert, más le valdría que se dedicara usted a su negocio de corbatería, en el que posiblemente entenderá más que no en las cuestiones que puedan debatirse entre los hombres dedicados a las altas, complejas y poco remuneradoras tareas del espíritu.

JAIME PAHISSA (Buenos Aires)

#### **6.1.6. “Los últimos años de Manuel de Falla” (28-6-1958)**

«Sr. Director de DESTINO»

Manos amigas me hacen llegar un recorte de su digno y difundido semanario correspondiente al 12 de abril pasado. En la sección de «Cartas al Director» a la que va dirigida la presente, un señor, J. Gisbert Padrós, que se titula exapoderado de Falla, trata de desmentir burdamente lo más sustancioso del comentario que sobre el maestro Falla escribió en ese mismo semanario el ilustre escritor don José Pla. Como en él se me alude cuando escribe «el que dice su amigo Ramos trató muy poco a don Manuel en la Argentina, no era persona de su gran intimidad, etc., etc.» debo responder lo siguiente:

Mantuve con el ilustre maestro Falla la necesaria amistad y trato para poder asegurar que lo que dice don José Pla es exacto en lo que es de mi conocimiento. El maestro Falla tuvo bloqueados sus derechos durante la segunda guerra mundial por haber cedido la administración de sus más productivas obras a la casa Chester de Londres. La Sociedad General de Autores de España, que entonces representaba yo en la Argentina y sigo representando, le abonaba solamente el llamado pequeño derecho, procedente de la ejecución de sus obras en disco y en la radio.

Visité al maestro Falla en Alta Gracia, almorcé gentilmente invitado por él y su hermana doña Carmen, documenté esta visita con fotografías que por excepción

dejó que yo tomara, pues hacía más de quince años que se mostraba refractario a dejarse retratar.

Comprobé su delicado estado de salud. Igualmente, sus apuros económicos, su carácter timorato y pusilánime debido sin duda al lamentable estado físico. Me acompañó en la visita el doctor Carlos Quiroga, de Córdoba, que era quien lo atendía. El me puso en alerta sobre las necesidades económicas de Falla. Escribí alarmado sobre el caso al presidente de la Sociedad de Autores, don Eduardo Marquina, y publiqué un artículo llamando la atención sobre Falla en el diario «Arriba», de Madrid, firmado con el seudónimo de «Iñigo de Santiago». Recibí telegráficamente instrucciones del presidente de la Sociedad para que entregara a don Manuel mil pesos mensuales, y más, si fueran necesarios, que se le cargarían a cuenta de sus derechos cuando éstos quedaran desbloqueados de la casa Chester, no hiriendo su extraordinaria delicadeza de esta manera. Falla aceptó esta ayuda emocionado, y a medida que recibía un refuerzo económico, por ejemplo, derechos de Estados Unidos por la inclusión de la música de uno de sus ballets en cierta película reducía la cuota mensual voluntariamente, deseando no ser gravoso. Me comunicó sus temores de que pudiera alterarse el orden en la Argentina, y sus deseos de irse más al Norte. Le tranquilicé y desistió de sus proyectos.

El conde de Bulnes, entonces embajador de España en Buenos Aires, recibió igual encargo de atenderle y ayudarle en lo que precisa, lo que yo también le transmití en su nombre. Cuando se produjo su fallecimiento, un grupo de intrigantes trató de apoderarse de los manuscritos de la «Atlántida», y el doctor Quiroga, ha mencionado, obró de acuerdo con la hermana de Falla, doña Carmen, depositando estos manuscritos en un Banco, luego fueron remitidos a la Embajada, y entregados a doña Carmen cuando ésta emprendió viaje de regreso acompañando los restos de su ilustre hermano.

El gran compositor catalán don Jaime Pahissa, fue testigo de todo esto. El libro que escribió sobre Falla fue consultado en vida en numerosas visitas al solitario residente de Alta Gracia. En él está documentado todo lo manifestado sobre el particular por don José Pla, y yo, por mi parte, tengo en mi archivo correspondencia que lo asevera. No comprendo, pues, como ese señor que se titula ex apoderado de Falla, se permite hablar de lo que no sabe. Si conociera siquiera la obra de Falla, no diría, como dice, que la única obra en la que colaboró con él Martínez Sierra es «El Amor Brujo». He abonado frecuentemente a Martínez Sierra los derechos de colaboración en «El Sombrero de Tres Picos» y otras obras, y todo el mundo sabe que su principal colaborador fue don Gregorio, quien cuando se produjo la muerte de Falla se encontraba en Buenos Aires, y que, por cierto, se opuso, como colaborador, a la disposición testamentaria de Falla que prohibía se representase el «El Sombrero de Tres Picos» por escrúpulos de conciencia, lo que no pudo ser respetado, porque un solo colaborador no puede disponer prohibiendo sobre la obra, y Martínez Sierra, como digo, se opuso tenazmente a esta disposición del maestro Falla.

Y ahora me dirijo personalmente a este señor Gisbert Padrós, cuya dirección desconozco para invitarle a que aclare qué ha querido decir cuando escribe que

«el amigo Ramos no era persona de la intimidad de Falla, lo que buscaba era conseguir algo para su conveniencia, cuando vió que no lo conseguía se retiró». Espero que el señor Gisbert, que de nada me conoce, aclare lo que quiso decir con este párrafo, pues de lo contrario, he de verme forzado a calificar de villanía su conducta.

Perdone, señor director, la extensión de esta carta, necesaria por otra parte para desmentir al mentiroso, y por aquello de que poner del revés un calcetín que estaba del revés, es dejarlo del derecho. Todo sea en reconocimiento de la probidad informativa del ilustre y admirado escritor José Pla, que si puede equivocarse en un dato, o recoger erróneamente un detalle de un relato, por lo general sus impresiones de Buenos Aires han sido –obvio es señalarlo– atinadas y sagaces como todos sus escritos de viajes e impresiones.

JOSE IGNACIO RAMOS.

Delegado de la Sociedad General de Autores de España en Buenos Aires y actual apoderado de los herederos del maestro Falla, en cuanto administra sus derechos en lo atigente (sic) a la Sociedad que representa.

BUENOS AIRES - Junio

### 6.1.7. “Los correos del Brasil” (25-4-1958)

«Sr. Director de DESTINO»

Sigo con gran interés las cartas que (sic) del señor José Pla, publicada (sic) [en] el semanario DESTINO y por ello lamento el extravío que han sufrido las que fueron remitidas desde Río de Janeiro. Por lo que se ve, al señor Pla no le advirtieron que no mandara ninguna carta desde el Brasil, debido a que ya constituye un mal sin remedio (al parecer), el que se pierda una buena parte de la correspondencia depositada en el correo brasileño.

Hace poco más de un año realicé el mismo viaje que ha efectuado el señor Pla y me advirtieron pasajeros y tripulantes que no confiara ninguna carta al correo de dicho país, pues me aseguraron que eran muy pocas las que llegaban a su destino. Creí que eran exageraciones y franqueé varias en Rio y Santos. Nunca lo hubiera hecho. No llegaron ni a la mitad.

Cuando países como el Uruguay y la Argentina han perfeccionado el servicio hasta el punto de que nunca se ha perdido una carta, y hablo de más de treinta años que envío y recibo toda clase de correspondencia, el Brasil no ha logrado todavía normalizarlo. Creo que ya sería hora de que la Dirección General de Correos del Brasil se enterará de tal deficiencia, que tanto perjudica a todos, y en especial al buen nombre de aquel admirable país.

JOSE RAMONEDA

### 6.1.8. “Los correos del Brasil” (31-5-1958)

«Sr. Director de DESTINO»

Desde hace unos años mis hermanos residen en Brasil, concretamente en la ciudad de Londrina –estado de Paraná– a los que envío regularmente correspondencia y semanalmente DESTINO que reciben puntualmente, yo por mi parte he recibido siempre, sin un sólo extravío, todas sus cartas, tanto por vía aérea, como vía marítima. No dudo de la veracidad de lo ocurrido al admirado señor Pla, ni tampoco al señor Ramoneda, pero como me consta que mi caso no es único, le quedaría muy agradecido si publicara la presente.

FRANCISCO ISERN»

### 6.1.9. «El señor Café no tomaba café» (22/6/1958)

«Sr. Director de DESTINO

En el núm. 1087 de su digna revista y en el reportaje que tan acertadamente escribe don José Pla sobre el Brasil, publican una fotografía del ex presidente don Joao Café Filho degustando «un pocillo de café»<sup>1</sup>.

No es precisamente café lo que bebe citado señor, sino mate. Existen en el Brasil y en el Estado de Paraná, bosques inmensos de mate que se exporta a la Argentina, puesto que las plantaciones de este país son de inferior calidad y se mezcla con el brasileiro.

Además, como es natural, el mate también se bebe en el Brasil, especialmente en los Estados de sur, de donde es oriundo el señor Café Filho; el mate se bebe, como se ve en la fotografía, en un «chimarao» con caña de plata.

En el mismo reportaje se cita como arquitecto de Brasilia a un tal señor Orsemyer, cuando su verdadero nombre es Oscar Niemeyer, unos de los mejores arquitectos actuales.

Por otra parte encuentro muy acertado el juicio sobre el general Teixeira Lott, el hombre que pudiendo ser un dictador tuvo la rectitud moral y fuerza de voluntad de retirarse cuando su presencia no hizo falta, dando paso a la legalidad constitucional.

OTACILIO NEGRAO DE LIMA.»

---

<sup>1</sup> Veg. «Cartas del Brasil. La política: mediocre, regular» *Destino* 7 de juny de 1958, pp.12-15

### 6.1.10 “Grandes y pequeños temas” (5/7/1958)

«Sr. Director de DESTINO»

Soy asidua lectora de su revista, que encuentro sumamente interesante, por lo cual le felicito. Peruana de nacimiento, estoy casada con catalán, lo que explica que estemos suscritos a su revista que, por cierto, nos llega puntualmente.

Después de esta introducción, paso a pedirle disculpas por la extensión de mi carta para tema tan intrascendente como el que me anima a escribirla, pero quizá por venir de tan lejos y resultar algo curiosa para ustedes merezca el favor de su publicación.

La personalidad literaria del señor Pla es ampliamente reconocida, y lógicamente sus crónicas de viaje resultan interesantes como acertados sus comentarios, pues es fino observador y sabe captar los ambientes. Su artículo sobre las comidas argentinas y más concretamente el pescado, me ha resultado muy divertido. Dicho sea de paso, aquí simpatizamos poco con la excesiva petulancia argentina, que los hace creer en su superioridad en todo. Dice el señor Pla que ha encontrado insulsos los afamados potajes de la Argentina. Me permito el comentario sin la más leve intención de discrepancia polémica, pues el señor Pla demuestra ser un fino gourmet y no pretendo competir con él en ese terreno ni en ningún otro. No conozco la Argentina, y por lo tanto no puedo opinar si su juicio sobre tal cocina es o no acertado. Pero no me extraña su impresión, pues es común y nos sucede a todos cuando visitamos otros países. La apreciación del paladar, aparte de ser muy individual, pues entre los miembros de una familia los gustos suelen ser diferentes y hasta antagónicos en esta materia, depende también mucho del clima y la costumbre. He podido observar, sin embargo, que respecto a comidas, los españoles, y particularmente los catalanes, son más recalitrantes a los cambios de costumbres y les cuesta más avenirse a comidas diferentes de las suyas. Mi caso es a la inversa: he tenido oportunidad de viajar por diferentes países, residiendo en Barcelona una larga temporada, y me agrada la variedad internacional en la cocina, sin de ser muy nacionalista al respecto. Con todo, no siempre me han agradado todos los potajes que he probado, ni extranjeros ni peruanos. Soy experta cocinera y se preparar comidas diversas; los caracoles, por ejemplo, los hago a perfecta satisfacción de mis parientes y amigos catalanes, pero me resulta imposible intentar siquiera comerlos por instintiva repulsa que no puedo vencer. Cuando estuve en España no pude acostumbrarme al sabor pronunciado del aceite en muchos platos, pese a que aprecio mucho la cocina española. En Madrid me disgustó mucho el olor entremezclado de pescado y aceite, frecuente al pasar frente a las fondas o puestos callejeros donde se expende pescado frito, así como, en Santiago de Chile, el olor a vino proveniente de las numerosas bodegas llega a resultar ofensivo por saturación del olfato. Frutas y verduras son en Chile más variadas y sabrosas que en el Perú, así como los mariscos. De Santander recuerdo unos frijoles y un pescado deliciosos y, en general, he disfrutado con agrado mis comidas en diversos países, pero en los EEUU, tuve una impresión semejante a la del señor Pla en la Argentina, pues casi todo lo encontré insulso, a excepción de la leche, el pan, los postres y los

helados. Unos amigos yanquis que habían estado antes en el Perú me pidieron que les preparara un «cebiche», plato peruano muy apreciado por los extranjeros, incluyendo a los españoles, a base de pescado crudo cocido únicamente con jugo de limón. Pero en Nueva York no me resultó igual que aquí por la falta de acidez de los limones de por allá. Igual sucede a mi suegra cuando prepara las comidas catalanas, pues tropieza con el inconveniente de ingredientes y condimentos, como hierbas aromáticas, por ejemplo. Ella ha sido mi maestra y los platos que me enseñó me han sido muy alabados aquí por mis invitados, pero cuando estuve en Barcelona aprecié la diferencia de la cual ella se queja, y con razón. Lo que pretendo explicar con esta digresión es que la costumbre y el clima crean el gusto, que, por lo general, todos preferimos lo nuestro en materia de comidas hasta que nos aclimatamos al cambio por acción del tiempo, y que los potajes trasplantados no tienen igual éxitos en otros sitios como en su lugar originario, salvo raras excepciones.

En otro detalle, si me permito rectificar al señor Pla, y es cuando generaliza diciendo América en lugar de Argentina, pues pese a las similitudes existentes, las diferencias también existen de uno a otro país americano. Es verdad que en la Argentina se denomina «gallegos» a todos los españoles y que predominan allí vascos y gallegos, pero ello no ocurre en todos los países latinoamericanos. En el Perú se dice «chapetones» como denominación común a los españoles y las diferencias regionales son poco conocidas por el vulgo. En el conocimiento y simpatía popular predomina lo andaluz, que suele generalizarse como españoles. La gente más culta, que sabe distinguir las regiones, prefiere también lo andaluz, y luego lo castellano, especialmente lo madrileño. Los vascos son algo conocidos debido a los conjuntos musicales que suelen visitarnos, los pelotaris y los sacerdotes pasionistas que administran la parroquia del Pilar en San Isidro, el templo de la aristocracia limeña. El término «gallego» es casi desconocido aquí y los que lo conocen lo aplican exclusivamente a los hijos de Galicia, que aquí son poco numerosos. Hay más catalanes, pero su exagerado individualismo no los hace conocidos popularmente. La gente acostumbra a confundir la nacionalidad de mi marido; hay quien lo cree judío, porque ni su apellido ni su acento les parece español, y como es rubio, no falta alguno que lo crea alemán. Además detesta los toros, no es muy devoto que digamos y prefiere la música clásica a los flamenco, y entonces, con frecuencia, le dicen: «español? No lo parece usted», lo cual le indigna mucho. Para el vulgo, el típico español tiene que ser cura, torero o «cantaor», sino dudan de su españolismo.

Y, para concluir, narraré una anécdota que nos sucedió cuando todavía éramos novios. El, con su familia, catalanes todos, vivía en la vecindad de mi casa y nos servía el mismo frutero, buen hombre, sencillo e ignorante, que me tenía afecto por conocerme desde niña, y al enterarse del noviazgo se escandalizó: «Pero, niña: ¿es cierto que va usted a casarse con ese sujeto? Perdóneme, niña pero, ¡español! Eso lo dirá él, pero esa gente no es cristiana, niña, se lo aseguro. Yo los he oído hablar una lengua estraña, ¡qué van a ser españoles! Seguro son «marruecos», de esos que no creen en Dios y tienen un montón de mujeres envueltas en velos y con la cara tapada. No se case con ese endemoniado, niña, por su bien se lo digo, sino con un cristiano como Dios manda y que hable en

cristiano.» Y lo decía convencido, el buen hombre. ¡Imagínese! Un «legítimo catalán» por los cuatro costados y rubio por más señas, ¡confundido con un moro! Pues no se rió poco el catalán con la confusión del pobre frutero. Esperando me disculpe la extensión, se despide atentamente:

LUISA DE LLORACH  
Lima

### 6.1.11. “Destrucción del café” (12/7/1958)

«Sr. Director de DESTINO»

Acabo de leer la carta del señor Pla sobre el café del Brasil en la que se muestra escandalizado de las periódicas destrucciones que de este producto se hacen en aquel país.

Lanza una diatriba contra los cosecheros y enumera las diferentes causas que según él dan lugar a tales destrucciones, considerando una de las principales la codicia de los cosecheros, pero se olvida de la causa principal que si no justifica las destrucciones, las explica

Nos habla el señor Pla del capitalismo, supongo que él estará conforme en que la ley fundamental del capitalismo es la de la oferta y la demanda. Cuando se produce un desequilibrio y la oferta predomina a la demanda, baja el precio y al bajar el precio aumenta el consumo y por tanto la demanda y el equilibrio tiende a restablecerse.

Pues bien, en el café la ley de la oferta y la demanda está perturbada y no funciona. El precio a que paga el café el consumidor no tiene nada que ver con el precio a que lo cobra el cosechero. En los países consumidores, el café está tan enormemente gravado de derechos, impuestos, arbitrios, etc., que con frecuencia llega al consumidor a precios cien veces superiores al precio de origen de modo que aunque éste baje un 50 por ciento su repercusión final es insignificante o nula, por lo que el estímulo normal de aumento de consumo no se produce.

Del excedente no se puede hacer nada, ni regalarlo, puesto que los Gobiernos no permitirían que llegase al público sin los enormes impuestos con que es gravado. Mientras el café sea considerado, en general, artículo de lujo y base para enormes impuestos, como es por lo menos en las naciones europeas, no hay manera de forzar consumo y cuando sobra, no es posible encontrarle destino útil.

MIGUEL DE LOS SANTOS

## 6.2. Altres

### 6.2.1. “La muerte de Don Francisco Cambó” (15/2/1958)<sup>1</sup>

*Hemos recibido de don Ramón Guardans, hijo político de don Francisco Cambó, la siguiente en respuesta al artículo de José Pla que publicamos en el pasado número.*

No es ésta la primera vez que me veo obligado a escribir en defensa de la memoria de mi padre político. Para defenderla no con argumentos especiosos, sino en reposición escueta de la verdad tergiversada. Lamento tener que hacerlo nuevamente hoy, por tratarse del señor Pla, que en otras ocasiones, páginas tan bellas ha escrito sobre él, y porque, aun cuando la misión es honrosa, empieza a resultarme fatigante.

Evidentemente, don Francisco Cambó «fue un hombre público de la cabeza a los pies». Pero la condición de *público* no es sinónimo de *mostrenco*, y mucho menos cuanto a las personas se refiere. Quiero decir que todo cuanto [¿?] a un hombre público no es por este sólo hecho, susceptible de [¿?] pura y simple ocupación. Se [¿?] algo más: se exige el servicio a la verdad estricta, y por ello la grandeza, la prudencia y una considerable dosis de relatividad en la [¿?]. A mayor abundamiento en el que comenta –o en quien informa– cabe admitir además como antiguo y unas razones de reconocimiento o de estimación. Este defecto, si existe, y si es leal y [¿?], no suele limitarse al interesado, sino que se proyecta también –cuando menos en forma de respeto– a las personas que fueron por aquél entrañablemente queridas, y sin duda alguna a la que lleva su sangre por línea de directa filiación.

Permítame el señor Pla que le diga que su artículo, publicado en DESTINO de la semana última, no brilla a mi juicio, por ninguna de estas virtudes.

Por no tener motivos directos de conocimientos de cuanto afirma, yo no puedo acusar al señor Pla, sino a quien le ha informado, de la flagrante inexactitud de casi todo cuanto dice y que, en lo que a los hechos se refiere, voy a detallar a continuación, siguiendo el orden lógico del artículo:

El señor Cambó, contrariamente a lo que le han dicho al señor Pla, no tenía proyectado viaje alguno a Noruega. Su destino primero, desde Buenos Aires, era Lisboa. Luego, Barcelona. Después, Suiza. Noruega, jamás.

Tampoco el señor Cambó decidió emprender su viaje el 30 de abril de 1947, sino el 14 de mismo mes.

La línea de aviación no era la «British Overseas Airlines», sino la «Pan American Argentina».

Resulta curioso que el señor Pla puede concretar por primera vez, a los diez años de la muerte, el diagnóstico de una enfermedad, que por aquel entonces no pudo ser calificada más que como «septicemia». A don Francisco Cambó no se le practicó, en su última enfermedad, ninguna intervención quirúrgica.

<sup>1</sup> Text il·legible en alguna part que assenyalo [¿?]

En su afán de novedad, el señor Pla describe la tumba de mi padre político de tal forma, que bien parece que el féretro quedó a medio enterrar. La tumba no ofrece característica singular alguna que la distinga de las demás del propio cementerio, donde los féretros no se entierran, propiamente hablando, sino que se depositan sobre estantes de piedra o mármol, perfectamente a la vista del público. Esto no está, pues, hecho de modo especial en vistas a ningún traslado, sino que es la norma común. Ciertamente que el traslado aparece dispuesto en el testamento, y habrá de realizarse algún día. La contundencia con que el señor Pla lo afirma, a todas formas, casi hace creer que ello depende exclusivamente del articulista o de su informante. No es cierto que al entierro del señor Cambó en Buenos Aires asistió muy poca gente. Asistió la [¿?] de las relaciones que había establecido a lo largo de seis años. [¿?] personas de la colonia española y la natural en el entierro del que siguió siendo hasta su muerte presidente de la Chade.

Es erróneo también que no fuera comunicado el lugar ni la hora del entierro. Salió la noticia en la prensa por los medios habituales, y en las esquelas constaban todos estos detalles, así como los del funeral «corpore insepulto» que se celebró en la iglesia del Pilar.

No presidió el duelo don José María Areilza, que no había tomado posesión todavía de la Embajada en Buenos Aires. Lo hizo el entonces ministro en Estocolmo, don Ernesto de Zulueta.

Yo ya comprendo que todas estas precisiones no tienen ningún interés en sí mismas, como tampoco lo tienen las que –erróneamente– facilita el señor Pla, y quizá por esto no merece la pena seguir la enumeración, porque probado queda ya el valor de las fuentes donde el señor Pla ha bebido. Sirve esto, sin embargo, para formular mi conclusión: si estos hechos históricos e irrefutables vienen tan equivocadamente reportados por el señor Pla, hasta el punto que ni uno solo es verídico ¿qué cabe pensar de lo que nos cuenta sobre las intenciones del ilustre muerto, referidas por el señor Pla con tal aplomo, y que probablemente ha conocido por idénticos medios?

El argumento es tan concluyente, que podría terminar mi escrito aquí. Pero no quiero hacerlo sin apuntar otras consideraciones.

Dije al empezar cuán penoso me era tener que reponer tantas veces la verdad en su sitio, en lo que a las cosas y la vida de mi padre se refiere. Pero esta fatiga no tiene color comparada con la que nos entra a los real y directamente allegados y positivamente responsables del cumplimiento de la voluntad de don Francisco, cuando nos enfrentamos con la infinita variedad de fuentes y versiones sobre cuáles eran, habían sido, o podían ser las intenciones, los deseos y los propósitos de nuestro padre. Hay, desde luego, para todos los gustos y a gusto de cada cual. Estuvo nuestro padre rodeado de tantas personas, algunas pretendidamente tan «allegadas», tan «familiares», tan «íntimas», que no es raro que sean tantas las versiones, y tan contradictorias.

Y lo que ocurre es que los intérpretes auténticos –que, con mi esposa, hija y heredera universal, el señor Pla habría podido consultar, incluso sin salir de Barcelona– por un decoro y un pudor elementales, fruto –éste sí– del verdadero cariño y de la profunda veneración, optan por callarse, con lo cual las versiones apócrifas proliferan.

No, señor Pla. Ni usted ni sus informantes saben cuáles eran las intenciones de don Francisco Cambó. Ni las saben ni pueden probarlas.

No son ciertos, señor Pla, estos propósitos de crear una Fundación en Suiza, porque esta Fundación –de carácter muy distinto que el que usted describe– fue ordenada ya y prevista por mi padre político, no más lejos que en noviembre de 1946, y para desarrollar sus actividades en España, más preciso: «principalmente, pero no exclusivamente, en Cataluña», son sus palabras. Para garantías internacionales le bastaba con las de aquí.

Yo invito –en los escrúpulos que sentimos para mejor cumplir la voluntad de nuestro padre– a que el señor Pla o su informante me prueben tanta precisión de datos como en el artículo existen. Que lanzados a voleo, si no se pueden cimentar, más podrían parecer infundios.

Las últimas voluntades de mi suegro vienen ordenadas concienzuda y minuciosamente en noviembre de 1946, cinco meses antes de su muerte, y cuatro antes de su proyectado viaje a Suiza: testamento, codicilo, memorias testamentarias, instrucciones a sus albaceas, instrucciones a su hija, constituyen un todo indivisible y concordante, y a ello se ajusta estricta y rigurosamente la hija y heredera. Nada de lo que explica el señor Pla asoma allí ni como simple propósito. Quien no improvisa, no puede decir más, ni hay más que decir.

Resulta chocante también, que pueda afirmarse que «el señor Cambó creyó que la proyección de las obras de beneficencia estaban en nuestro país cubiertas hasta el extremo que podía ser cubierto». Esta premisa es falsa en la realidad. Y si el señor Cambó hubiera creído en ella, ¿a santo de qué habría dispuesto legados benéficos en nuestro país, por más de ocho millones de pesetas?

La fortuna del señor Cambó no era *inmensa*, en el año 1947, ni lo había sido nunca, aun cuando su realmente inmensa generosidad pudiera inducir a error. A esta fantasía ya estamos habituados.

Pero quiero aclarar que si desde entonces la fortuna ha disminuido, causas generales hay para justificarlo sobradamente: la situación de Chade en Argentina, la baja de la moneda de aquel país desde 1947, y la inmovilización de patrimonio a que obligaron las fundadas previsiones testamentarias de mi suegro bastan probablemente a ello. Ojalá todas las mermas fueran tan sólo las producidas por los gastos de unos litigios, perfectamente localizados y ordinarios.

Cuando el señor Pla habla de hecatombes judiciales de tipo familiar, se da cuenta –y con él su informante– de que familia está hablando? ¿Se dan cuenta de que esta familia es la del propio señor Cambó, lo más allegado a él, sus *únicos* «directos familiares»? ¿No advierten ni él ni sus informantes, con cuanta ligereza se hiere y zahiere a lo que para su amigo –al parecer tan venerado– era más entrañablemente querido? ¿Es que hemos tenido también nosotros «actuaciones públicas» que autoricen a hacernos pasto del comentario y de la crítica? ¿Es que no existe el respeto a la vida privada y a la intimidad familiar? Nadie, entiéndalo el señor Pla y sus informantes, absolutamente nadie sin excepción de género alguno, tiene derecho a opinar sobre estos temas, y menos en tono escandaloso al que no hemos dado pie: diferencias de criterio en la interpretación de una última voluntad, sometidas a la lógica decisión judicial a falta de otro camino, no constituyen «una de las hecatombes mayores que recuerda la historia entera de

nuestro país». Déjese el señor Pla de sus sensacionalismos para otras ocasiones más genéricas y menos dolorosas.

En cuanto a lo que hubiera ocurrido con la fortuna de mi padre político si estas ilusiones del señor Pla y su comunicante en vistas a la Fundación previa, se hubiera cumplido, todo es opinable. Muy opinable.

Es consolador que el señor Pla haya encontrado en Buenos Aires un grupo importante de personas dispuestas a recuperar el tiempo y el dinero perdido para que la voluntad de nuestro padre pueda cumplirse y realizarse sus deseos. Consolador sobre todo para la hija y heredera universal, que, entre tanto, como única responsable por voluntad de su padre, tiene que luchar a brazo partido con todas las dificultades para ir cumpliendo, a su costa, lo que su padre había dispuesto.

Puede creer el señor Pla que, para cuantos conocieron y amaron a don Francisco, la conducta y la trayectoria de la hija en la vía del cumplimiento de la voluntad de su padre es la única esperanza fundada y seria que permanece. Todo lo demás, palabras...

Entre tanto, es preferible que la memoria del señor Cambó se mantenga en la actualidad sólo como consecuencia de sus obras realizadas. Que la actualidad, porque sí, a solas no interesa. Los que amamos a nuestros muertos queremos –y pedimos– que se hable de ellos sólo cuando se haga con buen fin y con respeto. Con respeto hacia ellos y hacia los suyos.

Todo lo demás es un flaco y desgraciado servicio.

RAMON GUARDANS VALLES

47

h. Director:

He leído las sucesivas, largas peticiones del Sr. Guardans en su revista, la última de las cuales, dedicada al escrito fore Plá.

El Sr. Guardans persiste en considerar al Sr. Canals' apaleado como un papa político, cuando que el Sr. Canals' pasó por la tierra solamente para ser un suegro. Lo sucesional.

La obsesión del Sr. Guardans, repetida tantas veces en la prensa de minimizar la figura del Sr. Canals' a un simple accidente familiar, merece un comentario. Toga en primer lugar este escrito que el hecho de que sea hermano del Sr. Canals' y esto en un suceso de punto sugro, no tiene la menor importancia, ni trascendencia alguna, ni interesa a nadie ni interesará jamás a nadie, la obsesión del Sr. Guardans de reducir la figura histórica del Sr. Canals' a un simple accidente familiar en el momento en que todo parece indicar la urgente necesidad de hablar del Sr. Canals' como figura histórica muy en serio, obliga a preguntarse: que es lo que pretende el Sr. Guardans? sus escritos están tan separados de nuestro medio ambiente, que a pesar de su forma empática no son más que insignificantes veladas personalistas o familiaristas, desprovistas del menor interés.

También podría ser que el Sr. Guardans aspirara a demostrar nos que sus escritos son excelentes y que cumple sus obligaciones de hermano de una manera precisa, admirable y puntualísima. Pero es que alguien lo duda en algún momento? lo que el Sr. Guardans pretende demostrar algo que supone que ignora muy? lo que quiere advertirnos en algún punto concreto que el sus hecho ocurrido en el momento?

La intención tanto ~~intencional~~ de la pluma del Sr. Guardans en la prensa, lo cierto es que en todo caso una vez más el esfuerzo que se está haciendo para prescribir una otra vez esta pan en el más confuso, pequeño y vulgar provincialismo. Tengo la impresión que el Sr. Canals' vivió y el Sr. Guardans fuera un gran dedicado al tiempo que pasó en escribir peticiones, a perfeccionar sus actividades comerciales y administrativas.

Suegro - Ramon Martí.  
(Socio que falló de la flota)

### 6.2.3. “La muerte de Cambó” (1/3/1958)<sup>3</sup>

Sr Director de DESTINO

La persona cuyo paso por la tierra se circunscribió a relaciones familiares y ocupaciones habituales, es natural y lógico que a su muerte, sólo a los suyos corresponda el recuerdo y el criterio. El hombre que salió valientemente a la pública palestra, dejó el anonimato, y la fama tiene sus riesgos. Este pequeño «detalle» que parece olvidarse, es suficiente para centrar una polémica.

Pla seguidor lejano de la segura estela de don Francisco Cambó, en vida le dedicó certeros estudios nunca desmentidos por el gran prócer ampurdanés. No somos pocos los que esperamos de su amplia visión y personalísimo criterio que siga valientemente informando, aun a riesgo de herir susceptibilidades. El signo de contradicción se ciñe sobre las altas cimas.

A.T.

---

<sup>3</sup> Text publicat a *Destino* en resposta a l'escrit de Ramon Guardans

## **7. Ressenya sobre la publicació de *En mar***

## Pere Gimferrer, “Josep Pla, viajero” (10/4/1971)

“Nuevamente el mar en el título de un volumen de la *Obra completa* de Josep Pla. Si antes fue «Aigua de mar», ahora es «En mar»<sup>1</sup> el título elegido por el maestro de Palafrugell para una de las sucesivas entregas de esta *Obra completa* que habrá de quedar como uno de los cuerpos más considerables de toda la historia de la prosa catalana. Pero los dos volúmenes tienen carácter diferente: «Aigua de mar» era principalmente prosa narrativa; «En mar» reúne en cambio relatos de viajes inicialmente concebidos con intención de crónica periodística. «Aigua de mar» discurría –valga el juego de palabras– por aguas conocidas; «En mar» se refiere a otros muy lejanos mares y singladuras. En el primer caso hablaba el Pla cronista de nuestras tierras y gentes; en el libro de ahora, habla el Pla viajero por meridianos alejados.

En el «Prefaci» a «Aigua de mar», Pla escribía: «M’hauria agradat enormement poder-me dedicar a la literatura narrativa d’una manera sistemàtica. Vaig cultivar-la amb una una certa vitalitat fins a vint-i-cinc anys. Després, les necessitats de la vida m’incidiren a l’engranatge periodístic i en la dispersió ineluctable». Pero se apresuraba a añadir acto seguido: «No voldria pas passar per un home de “possibilitats fallides”. Davant de les feines desproveïdes d’opció, hi he posat tota la meva bona voluntat». Estas palabras de Pla sitúan la cuestión en su punto justo; como tantas veces se ha dicho, Pla ha sabido hacer de la necesidad virtud y, si el periodismo ha venido a ser su medio de subsistencia, ha puesto en él todo su empeño creador, de tal manera que lo que hubiera podido ser obra de circunstancias se constituye en elemento cabal del extenso universo creador del escritor de Palafrugell.

Más que hombre de obras aisladas –aunque, empezando por «El quadern gris», haya título que sobresalgan en algún sentido–, Pla es un hombre de obra total; cada uno de sus libros adquiere sentido en el vasto entramado del conjunto; ninguno de ellos es indiferente, y cada uno añade algún dato significativo a esta obra cuya simple existencia honraría a cualquier literatura. También en el «prefaci» de «Aigua de mar», Pla escribía: «... aquests escrits –i en general tot el que jo he elaborat– constitueixen testimonis de succesius moments i situacions de la meva vida, que formen part d’unes vastes memòries ...». Así, bajo su aparente dispersión, la obra de Pla es un discurso ininterrumpido, el inabarcable retablo de toda una vida, de toda una experiencia humana. De ahí su despreocupación por los cánones de los géneros literarios convencionales. Forzado quizá por los imperativos de la necesidad profesional a desentenderse de aquellos cánones, Pla ha sabido hacer de esta dispersión impuesta quizás una de sus mejores armas: cualquier lector deberá reconocer, pese a la heterogeneidad de su procedencia y concepción inicial, la profunda unidad de los dieciocho volúmenes que, con «En mar», lleva publicados ya de su *Obra completa*. Es el testimonio global de un hombre, el examen total de la experiencia de su tiempo por un escritor multiforme, omnicompreensivo, cuya capacidad abarcadora no debe sorprendernos en una literatura que ha dado figuras como Ramon Llull y Joanot Martorell.

«En mar» agrupa, a lo largo de setecientas páginas de infatigable precisión y amenidad, el relato de cinco viajes realizados entre 1956 y 1967. Cuatro de estos viajes son marítimos –con alguna que otra breve escala aérea ocasional– y uno de ellos subtítulo «Intermezzo fluvial», se refiere a una navegación a lo largo del curso del Rin, de Róterdam a Basilea. En los viajes marítimos, Pla cubre una extensa área geográfica,

<sup>1</sup> Ediciones Destino, Barcelona 1971

que abarca tres continentes –Europa, África y América– y nos lleva de Nápoles a Atenas, de Kuwait a Curaçao. Fiel a su principio de otorgar a los textos incluidos en su *Obra Completa* su redacción definitiva y más acabada y perfilada –de suerte que, cuando la haya, cualquier publicación anterior quede superada y, a fin de cuentas, desautorizada– Pla no nos presenta en este volumen, como podría creerse, una escueta recopilación de crónicas periodísticas. Por el contrario, «En mar» permanece fiel a la forma literaria que desde «El quadern gris», ha dado a la prosa de Pla algunos de sus logros más felices: el dietario. La dilatada morosidad de los viajes marítimos, propicios al ocio divagatorio, favorece extraordinariamente la adopción de este procedimiento narrativo. Pla anota en su dietario, por una parte, sus impresiones y reflexiones particulares acerca de la vida a bordo; por otra, su experiencia personal de los puertos recorridos en cada singladura. Fiel además a su cometido periodístico, cada nueva ciudad, cada país, es objeto de una minuciosa y a menudo sorprendentemente precisa descripción historicodocumental. Se produce, así, una estructura contrapuntada entre los días transcurridos a bordo y las estancias en tierra firme. A bordo, Pla describe –con aguda y minuciosa captación de detalle psicológico certero, de la nota pintoresca, del hecho humano, de la observación anecdótica adecuada– el microcosmos, la sociedad a escala reducida, el mundo cerrado de la dotación y los pasajeros. La ausencia casi completa de acontecimientos exteriores deja el campo libre a la narración del pequeño suceso habitual, del incidente cotidiano: es, día a día, la crónica del vivir de Pla. Importa el paisaje marítimo, a la vez inalterable y cambiante, las alteraciones climáticas, los acontecimientos domésticos, las lecturas en la biblioteca de a bordo. Pla demuestra, una vez más, su pericia en el retrato psicológico y su rara virtud de no escribir una sola línea irrelevante: el lector de Pla puede estar seguro de que cada palabra contiene una información precisa y posee una funcionalidad literaria estricta. Como al desgaire, al darnos cuenta de sus lecturas de a bordo, Pla nos confirma que hubiera podido ser uno de nuestros grandes críticos literarios; voluntariamente sumarias y concisas, sus notas sobre Kafka, Hemingway o Poe, leídos en la biblioteca del barco que la mayoría de papeles que se han escrito acerca de tales personajes.

En tierra, Pla es, como siempre, un observador infatigable, atento y perspicaz; es, sin duda, la perspectiva de Pla y no otra la que se nos da; pero, desde ella, la experiencia del viajero nos es transcrita con una claridad envidiable y una exactitud a toda prueba, siempre en un estilo de gran concisión y eficacia que no por ello renuncia a sus características peculiares. Libro de viajes, que podía creerse destinado al mero alcance de una crónica efímera, «En mar» añade –por obra del sentido de la responsabilidad profesional de Pla y de su maestría de escritor– un capítulo importante a estas «vastes memòries» que constituyen la *Obra completa* del más grande de los prosistas catalanes de este siglo. Tanto como los amantes de los viajes, los amantes de Pla –y, en suma, los amantes de la buena literatura– han de hallar en este volumen una lectura que no siempre depara con la frecuencia deseable el censo de nuestras publicaciones, donde el de Pla es uno de los nombres –contados, pero señeros– de quien sabemos a ciencia cierta que en ningún momento habrá de defraudarnos. Y ello porque, tanto como sus obligaciones para con el público, Pla sabe mejor que nadie sus obligaciones para con el oficio de escritor.

**8. Expedient de censura de *En mar***

## 8. Expedient de censura de *En mar*



Exp. núm. ....

2823

Ilmo. Sr.:

El que suscribe, IBER. AMER., S. A. con domicilio en MADRID, calle Plaza de Platerías Martínez, número 410, en representación de la Editorial EDICIONES DESTINO, deposita los seis ejemplares que exige el artículo 12 de la Ley de Prensa e Imprenta de 18 de marzo de 1966 («B. O. del Estado» del día 19) de la obra SI presentada previamente a consulta voluntaria. NO

TÍTULO: EN MAR

Nombre JOSEP seudónimo

AUTOR:

Apellidos PLA

EDITOR: EDICIONES DESTINO inscrito con el número en el Registro de Empresas editoriales.

Volumen (páginas) 725

Formato 17 x 18 cm

Tirada efectuada 2.500 ejemplares

Precio de venta

Colección en que se incluye Obras completas Vol. XVIII

Madrid, Hora 16 Fecha 16 de Marzo de 1971.

EL SOLICITANTE,

*[Handwritten signature]*

Ilmo. Sr. Director General de Cultura Popular y Espectáculos

Res. 711-14020

DEPOSITO



**DEPOSITO**

MINISTERIO DE INFORMACION Y TURISMO

Dirección General de Cultura Popular y Espectáculos

Sección de Ordenación Editorial

12

ARCHIVO

**MM EXPEDIENTE N.º 2823-71**

Presentada con fecha **17 MAR. 1971**

instancia en solicitud de constitución oficial  
del depósito de la obra **LN MAR, En**

de la que es autor **PIA, Josep**

editada por **Destino**

con un volumen de **725** páginas  
y una tirada de **2.500** ejemplares.

Madrid,

**17 MAR. 1971**

de 197

El Jefe del Registro,

ANTECEDENTES: *No*

El Jefe de Circulación y Ficheros,

PASE AL LECTOR don *17*

Madrid,

*17* de *3*

de 197 *1*

El Jefe de Negociado de Lectorado,

Med. 485

INFORME

¿Ataca al Dogma? Páginas  
¿A la moral? Páginas  
¿A la Iglesia o a sus Ministros? Páginas  
¿Al Régimen y a sus instituciones? Páginas  
¿A las personas que colaboran o han colaborado con el Régimen? Páginas  
Los pasajes censurables ¿califican el contenido total de la obra?

Informe y otras observaciones:

**C - Viajes**

Todo el tomo se compone de viajes marítimos. Narra con delicada minuciosidad sus singladuras por el Mediterráneo, Golfo Pérsico, Atlántico y Mar del Norte. Describe diversas ciudades de Italia, Grecia, Egipto, América, Bélgica, etc.

Dentro de su habitual ponderación y mesura se le escapa alguna referencia tendenciosa, siempre marginal (p. 185), y expresiones como País Vasco (p. 157). Pero tales detalles no tienen peso específico dentro de una Obra Completa presentada en depósito. Nada que objetar en el pequeño prólogo, ni en las portadas.

ACEPTABLE EL DEPOSITO.

Madrid, 18 de MARZO de 1971  
El lector,

*Ah*

RESULTADO

Se propone la

Madrid, de de 1971  
El Jefe de Negociado de Lectorado,

RESOLUCION

VISTOS el informe del Negociado de Lectorado, las disposiciones vigentes y las normas comunicadas por la Superioridad, esta Sección estima que la obra a que se refiere este expediente puede ser

Madrid, de de 1971  
El Jefe de la Sección,

CONFORME con la Sección.

Madrid, de de 1971  
EL DIRECTOR GENERAL,

Con esta fecha queda hecho el depósito de los ejemplares que se determinan, cuya remisión se hace según órdenes de la Superioridad, e igualmente se procede a la oportuna anotación de esta diligencia en los ficheros.

Madrid,            de            de 197  
El Jefe de Circulación y Ficheros,

D Expediente núm. 2823-71

Título: MAR, En

Autor: PLA, Josep

Editor: Destino

Fecha entrada 17-3-71 Fecha salida

Lector núm. 17 Entregada

Mod. 421

**RESOLUCION:**

Cumplidos los requisitos del Depósito previo a la difusión exigido por el artículo 12 de la vigente Ley de Prensa e Imprenta.

Madrid, de 1971 193

CU MAR. 1971

**9. Santiago Rusiñol, *Del Born al Plata***

## I

### Cap a Amèrica

Udola llargament la sirena. Se sent el clapoteig del mar i el soroll de les cadenes, l'aigua s'arremolina amb bromera blanca; alla al moll, entre la pluja, es veuen mocadors blancs movent-se, senyalant coses estimades, i el barco, com una brasa encesa, dobla l'insòlit moviment, entra en la negror i camina.

El barco és immens, se diu "Argentina" i és italià. Com tots els grans transatlàntics, és blanc, és brunyit, té quelcom d'aucell, quelcom de peix, molt de maquina i bon xic de quartel. Tot té la forma que ha de tenir per la se va utilitat; tot és gran i tot és reduït amb el lloc just de lo que ha de servir; no hi ha ni un cargol de mes, i aquesta precisió de rellotge li dona certa bellesa: la bellesa de tota cosa quan arriba a la perfecció.

Ademes, el barco té vida. És un eos que es mou (a voltes massa), que té anima, i, encara que l'anima sia mecànica, té els seus batements de cor, i una màquina que tingui cor ja quasi és humana, segons com se mira.

El barco comença a caminar, i una volta un s'ha fet carrec del húmero del seu camarot, que és com un ninxo encoixinat, apoiant-se aquí, trontollant allà, aguantant-se per les parets, com si un hagués begut massa aigua, mira d'orientar-se en aquella casa, en la que haurà de viure tants dies sense sortir i sense baixar, i mira de conèixer la gent: aquells companys que no ha escollit i que, amics o enemics, o indiferents, els haurà de veure a totes hores a dintre la mateixa gàbia.

Els primers que veu, a primera, tots s'assemblen per varies coses: perquè tots van mig ajaguts, perquè están grocs, d'una grogor que només es veu damunt del mar, perquè es miren els uns als altres amb innada de peix malalt i perquè tots porten tapaboques. Semblen gent que tot just arriben i que ja voldrien ser a lloc; i veure uns homes que porten presa i que per a arribar abans s'hi ajeuen, és una cosa un xic estranya.

A segona també están grocs, i també van embolicats, pero están mes de broma, o almenys ho sembla. Tenen piano (l'única eina de dintre el barco que no va be), el toquen; tenen cadires i no hi seuen tant; tenen cartes i les fan servir, i si no tenen alegria, qualsevol diria que'n tenen, perquè els crits, i els cants, i la gatzara, fan el seu fet al ritme del barco.

A tercera... a tercera, els pobres emigrants no en poden tenir, d'alegria. També tenen un acordeó, aquell acordeó d'emigrant que se sent a tots els ports, que va plorant de mar en mar, duent una tristor salada, i una melangia d'ona, i un plany de terra, que no se sap a on son; també tenen l'acordeó, pero el deuen tocar per a plorar, perquè no riu ningú en aquell racó. Vist en conjunt, aquell munt d'homes, tenen aquell color grisenc de la gent que no son d'en lloc; aquell destenyit confós que fa que'ls pobres

sien iguals a tot arreu on hi ha miseria, i aquell color d'home apagat. Vistos per sobre, en puja un baf de ranxo i de munició, i una escalfor de caldera, i una tebior d'hospital. Les mantes, aquí, son bocins de mantes: filagarses de coses velles de tots els encants de tot arreu; les sabates deixen veure els peus; les mans ixen d'uns bragos magres que cerquen feina i pengen abatuts; hi ha una dona que's treu unamitja, i surt un peu brut de terrossos de la terra que ha deixat, i la sorgeix i torna a posar-se-la; hi ha infants que van de l'un a l'altre, com si cerquessin els seus pares en aquell munt en que tothom s'assembla; hi ha homes que juguen a cartes amb la mà posada a la faixa, en el lloc que hi tenen el ganivet, i n'hi ha d'altres que jeuen com morts. Entre ells veiem un turc, el turc emigrant, que se sap que és turc per una babutxa i un bocí de turbant que encara li resta; hi ha un rodamón que ve de Bohemia, amb els cabells llustrosos com el barco: va vestit de tots els bocins que ha anat trobant peí camí; un jovenet amb roba bona, pero d'istiu, que está tremólos, i entre ells, i com mig amagats, els sospitosos i els fugitius: els que duen roba de caixer de banquer, de llustre d'escriptori; els que s'amaguen quan se'ls miren; tots caminant cap an aquella Amèrica, que tan generosa ha de ser quan obre els braços a tanta miseria.

Fugint d'allí, ens en anem a coberta. El barco va per entre la negror. A dreta, a l'esquerra, enrera i a davant, res mes que negror. Darrera, un rec de bromera; al cel, una estrella que corre; al lluny, un farell que s'encén. Només hi ha un home que hi vegi: és el capitá del barco.

## VII

### L'equador

L'Equador. Passem l'Equador, i passar aquesta ratlla màgica és mirar a l'altra part de món; és obrir-se el gran finestral; és mitja esfera que no coneixem; es veure estels i constel·lacions que els homes del Nord no podem veure; és eixamplar-nos la visió i regalar-nos nova poesia.

Els núvols seran com els nostres, en aquesta nova part de món; fets de vapor, fets de gases, però la claror no és la mateixa, i entre aquesta indecisió d'un hemisferi a un altre hemisferi, en aquest centre de l'Equador reben colors de cada banda, i s'abracen tots els tons com missatgers de tota la terra. Un núvol blau arriba del Nord i un de rosat arriba del Sud, i dels dos, en neix el morat més esplèndid que han vist els ulls d'home; un to groc ve d'Orient i un de blau arribar d'Occident, i a l'abraçar-se a l'horitzó crien el verd d'alga més bell que mai han reflectit les aiguës; i el mar, com si els esperés, els rep sense una sola onada, ondulat com una planura, quiet com un estant immens emmirallant les dues bandes.

Mols cops haureu sentit a dir: "Si pintessin aquesta posta no s'ho creuria ningú". Doncs, les postes de l'Equador, no les pinteu, si voleu que vos creguin.

Si no fos fantasiar, diria que tots els núvols de totes les terres hi fan cap, an aquests capvespres. De llarg a llarg de la immensa planura en veieu de totes les mides: d'arreglerats, de sols, d'inflats, com ramades blanques sense fi, que van venint en processó; darrera d'aquells en vénen molts mes, com cocodrils, com dones, com fantasmes, com ombres amb mantells cendrosos; i encara mes lluny ne vénen d'altres que arriben de la immensitat, i quan hi son tots, hi baixa el sol, i, com grandies vol de gavines, passen davant dels raigs encesos, cada ala es pinta, es daura, es brunyeix, i el cel tremola, i el mar canta, i mai el cel s'ha vist tan immens, ni mai s'ha oït simfonia amb mes de vessall de notes, ni mai el gran astre té mes encens, ni mes colors, ni mes harmonies que l'acompanyin a la posta.

Després ve la nit. I quines nits, aquestes nits de l'Equador! No queda ni una ombra en el cel de les que hi havia fa poca estona; les boires s'han esvaït; l'espai es va moradejant d'un morat sense acabament i els estels i un boci de lluna brillen tant en aquell mantell, que sembla que sien mes a prop. L'aigua quasi no respira, sembla un cos viu que estigui condormit, tan llis, tan de pell vivent, que la quilla del nostre barco sembla que li obri una ferida fent-li sagnar una blanca estela; el mar desprèn una humitat semblant a la suor d'un gran monstre, i enlloc ni un crit, ni una remor: la quietud definitiva de la Natura que somnia.

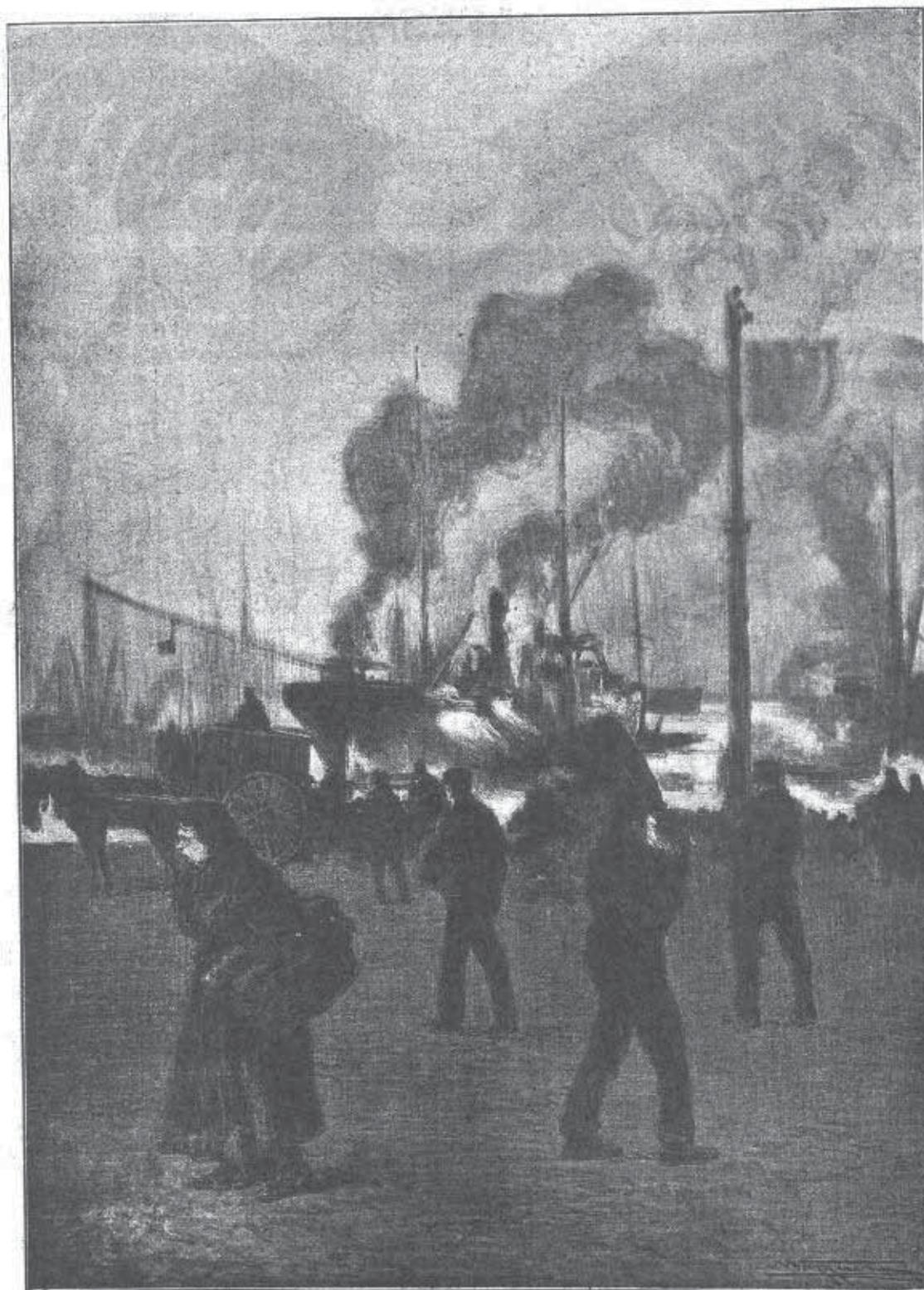
Allavors, a frec de l'aigua, brillen, al costat del barco, llumenetes fosforescents, que son com els focs follets del mar, i el silenci és tan absolut que sembla que la terra s'aturi. En aquella calor, en aquella atmosfera, l'home se sent com fermentar, se sent planta, sent la vida vegetal que devien tenir les coses a la formació del món; se sent medusa ubriagada de la salabor de l'aigua.

El barco mateix va poc a poc. L'ambient l'estreny i el carbó no crema, però arriba el debatí, i, com si despertés d'un somni, es llença al Sud per aquell finestral ple d'esperances noves.

## 10. Autres

## 10. 1.Gravat emigració

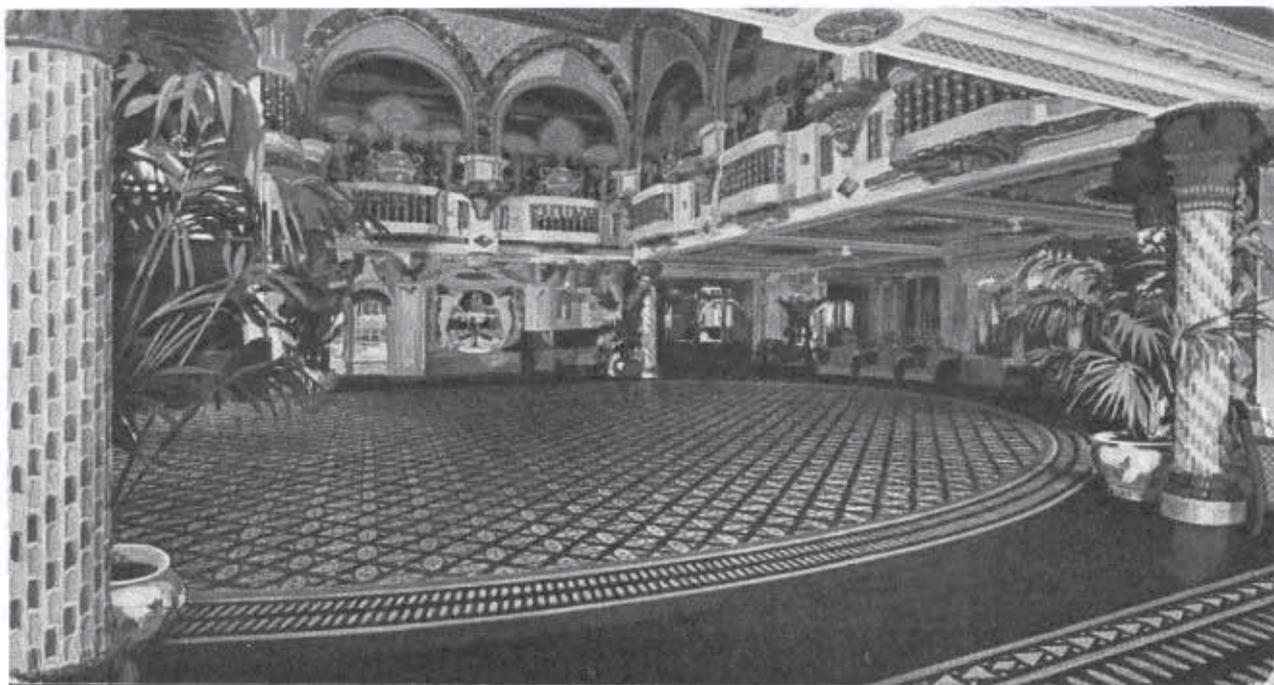
*L'esquella de la Torratxa, 11-2-1910, p.84 (Biblioteca de Catalunya)*



*SIGNES DE PROSPERITAT*

*Un vapor, al port de Barcelona, a punt de recullir un carregame  
d'emigrants que van a Amèrica.*

## 10.2. Transatlàntic «Conte Grande»



<http://www.photoship.co.uk/JAlbum%20Ships%20Misc/Onboard/slides/Conte%20Grande%20music%20room-01.html>



<http://granditransatlantici.blogspot.com.es/2010/05/conte-grande-1928.html>